

E

Ébal [= holý, *Hébal]. -1. Syn Jektanův [1Pa 1,22], jméno místa anebo kmene v Arábii. Jinde čteme Obal místo Ébal [Gn 10,28]. - 2. Syn Sobalův [Gn 36,23], vnuk Seira Horejského [1Pa 1,38-40].

Ebed [= služebník, otrok]. — 1. Otec Galův, který pomáhal Sichemským ve vzpouře proti Abimelechovi [Sd 9,26-35]. - 2. Syn Jonatanův ze synů Adinových, kteří se navrátili s Ezdrášem z Babylona s 50 muži [Ezd 8,6].

Ebedmelech, mouřenín [Ethiopejec] ve službách krále Sedechiáše, jehož vlivem byl Jeremiáš propuštěn z vězení [Jr 38,7n; 39,15n]. Podle jména [Ebedmelech = králův služebník, což býval titul úřadu] se zdá, že to byl králův ministr.

Eben-Ezer [= „až potud pomáhal nám Hospodin“ je už výklad hebrejských slov, jež znamenají »kámen pomoci«, místo strašlivé porážky Izraelitů, kde ztratili truhlu úmluvy [1S 4,1-11; 5,1]. Po dvaceti letech došlo k novému, tentokrát vítěznému střetnutí s Filištínskými, na jehož památku vztýčil Samuel »kámen pomoci« [1S 7,12]. Místo leželo mezi Masfa a Sen. Ztotožňuje se s nynějším Ain Semije nedaleko Betel k severu.

Ed, t. j. »svědectví«, jméno oltáře [Joz 22, 34], vystavěného na východním břehu Jordánu dvěma a půl pokoleními izraelskými na znamení, že nábožensky není rozdíl mezi těmito kmeny a kmeny západně od Jordánu, které chtěly válkou přinutit východní kmeny k věrnosti Hospodinu [Joz 22,10n].

Eden [= rozkoš, příjemnost, jde-li o slovo původu hebrejského; jde-li o slovo původu šumerského, pak znamená rovinu, ornou půdu, step]. — 1. Krajina, v jejíž východní části vstúpil Hospodin ráj [Gn 2,8n, *ráj], zahradu nebo park jakožto bydliště prvních lidí před pádem. Už to, že tato zahrada byla vstípena daleko na východě, který byl pro orientálce představou nepopsatelné hrůzy a pouště, ukazuje na kontrast, který chtěl pisatel vyvolat v posluchačích. Gn 2,10-14 uvádí čtyři řeky, které v ráji vyvěrají z hlavního toku: Píson, Gíhon, Hiddekel [prý Tigris] a Eufrates. Z těchto čtyř řek, jež jsou symbolem čtyř světových stran anebo krajů, se většina vykladačů shodla na identifikaci jen u obou posledních [vycházejíc z mylných předpokladů, že jde o historicky konkrétní skutečnosti], totiž »Tigris« a Eufrates. Podle toho ležel É. na severu při horním toku těchto řek na horách, jež na severu uzavírají Mesopotamii. O druhých dvou řekách se však mínění badatelů [pochopitelně!] značně rozcházejí. Někteří tvrdí, že Gíhon je dolní Nil a Píson Perský nebo

Arabský záliv. Tak se na věci díval už Josephus, který však řeku Píson ztotožňoval s Gangem. Jiní vůbec kladou E. někam k Perskému zálivu na ostrov poblíž ústí řek Eufratu, Tigridu, Kerchu a Karunu. Jiní opět se domnívají, že E. ležel nedaleko Eridu, přístaviště Kaldejských na Perském zálivu. Našla se zde totiž destička, která mluví o stromě, jež vsadili bohové nedaleko Eridu v posvátné zahradě Ea. *Assyrsko-babylonské náboženství. Už tento zmatek ve výkladech ukazuje, že biblický ráj není jen zeměpisný pojem!

E. se stal symbolem velmi úrodné a krásné krajiny, jež byla pod přímou péčí Boží [Gn 13,10; Iz 51,3; Ez 28,13; 31,9.16.18; 36,35; Jl 2,3]. Už to, že E. byl zavlažován čtyřmi řekami, mělo pro orientálce, závislého na dešti, nesmírnou přitažlivost. U všech východních národů najdeme pověsti o ráji, k němuž byl přístup zatarasen. Na tyrskou pověst navazuje např. Ez 28,13n v žalozpěvu nad králem tyrským. Mohamedánský korán má mnoho narážek na ztracený ráj a prorokuje o ráji, který přijde.

2. Tyrské tržiště s přepychově vyšívanými látkami [Ez 27,22-24]. Jeho poloha nebyla dosud zjištěna.

3. V 2Kr 19,12 a Iz 37,12 se uvádějí synové E. v souvislosti s Gozanou, Charanem, Resefem, kořistí vítězných vojsk assyrských. Někteří se domnívají, že jde o kraj, který Am 1,5 nazývá »domem Eden«. Soudí se též, že jde o místo, které nějak souvisí s Damaškem a leželo asi 26 km sz od Baalbeku na sz svahu Libanonského pohoří. Jiní mají zato, že jde o kraj, ležící na obou březích Eufratu s. od řeky Balich, nazývané v assyrských dokumentech Bít-Adini.

4. Syn Joachův, levita z pokolení Gersonova [2Pa 29,12; 31,15].

Eder [= stádo]. — 1. Jedno z judských měst na nejzazším jihu při hranicích edomských asi 7 km j. od Gázy [Joz 15,21]. Dosud nebyly nalezeny žádné stopy po tomto městě. — 2. Levita z čeledi Merari, žijící v době Davidově [1Pa 23,23; 24,30]. - 3. Benjamínek z rodu Elpálova, kterého Kraličti nazývají Ader [1Pa 8,15]. - 4. Věž Eder, z níž pastýři chránili svá stáda proti lupičům [2Kr 18,8; 2Pa 26,10]. Věž Eder z Gn 35,21 ležela mezi Betlémem a Hebronem [sr.v. 19 a 27]. Jeroným vyslovil domněnku, že to bylo na tomto místě, kde se zjevili andělé pastýřům v noci betlémské.

Edom [— červený], jméno, jímž nazýván byl Ezau, prvorozený syn Izákův, bratr Jákobův, jenž prodal své prvorozené právo za

[138] Edrei

čočovici, jejíž červená barva v hebrejštině připomíná jméno Edom [Gn 25,29—34]. Kraj, který Ezau se svou rodinou zalidnil, dostal po něm jméno »Edomský« nebo »Idumejský« nebo »země Idumejská« [Gn 36,16; Nu 33,37]. Idumejští pokládali Ezaua za svého praotce [Am 1,6,11; 9,12; Mal 1,1-4], SZ připomíná, že kdysi krajina Idumejských měla jméno »Hora Seir« [Gn 32,2; 36,8] nebo »horejská krajina« podle Hoří, vnuka Seir [Gn 36,21n], kterého Edomci vypudili [Gn 14,6; Dt 2,12. 22]. Jméno Seir však v hebrejštině tvoří velmi zřetelnou narážku, že Ezau byl chlupatý [Gn 25,25] a navíc souvisí s výrazem *sá'ir* = chlupatý, kozlu podobný démon. Tím je vyjádřeno, že jak země, tak i lid stály v protikladu k zemi zaslíbené a lidu vyvolenému jako jejich vyložení nepřátelé. Byla to kostrbatá krajina, plná skalnatých rozsedlin, doupat a jeskyň, v nichž obyvatelé bydleli. Vyznačovala se červeným nubijským pískovcem, červeným granitem a porfyrem [Hebr. Hor značí jeskyni; Horejci = Chórijci se podle toho vykládá arci ne úplně právem jako obyvatelé jeskyň (srov. Bič I. 59)]. Krajina dosahuje výšky až přes 1000 m. Idumea se prostírala od j. konce Mrtvého moře až k s. výběžku Rudého moře při zálivu Elat. Na severu tvořil potok Záred hranici se zemí Moábskou [Dt 2,13n]; jde asi o nynější Vadi-el-Ahsi. Západní hranice nebyla přesně vytvořena a měnila se dobou. Přístup k Rudému moři z Jerusalema byl toliko přes zemi Idumejskou, což byla pro Izraelce okolnost velmi důležitá. Z počátku byla Idumea ovládána knížaty-šejky [Gn 36,31-39], ale velmi záhy králi [1Pa 1,43-51]. Hlavní město staré země Idumejské bylo snad *Bozra poblíž s. zemských hranic [Gn 36,33; Iz 34,6; 63,1; Jr 49,13.22]. Nejpevnějším však bylo skalní město na vých. svahu pohoří Sela [Petra 2Kr 14,7]. *Elat a *Aziongaber byla přístavní města [1Kr 9,26]. Mezi Edómem a Izraelem bylo ustavičně nepřátelství, jakoby předobrazené Ezauovou záští a nenávisť proti Jákobovi pro lstivé uchvácení požehnání. Izraelským, táhnoucím z Egypta, nedovolili Edomci, aby prošli jejich územím [Nu 20,18-21]. Přesto však Mojžíšův zákon nařizoval, aby Edomci byli pokládáni za bratry, kteří se směli přihlásit k lidu vyvolenému už od třetího kolena [Dt 23,7-8]. Později Saul s nimi vítězně bojoval [1S 14,47]; asi po 40 letech porazil je David v údolí Solném [2S 8,14n; 1Kr 11,15-16; 1Pa 18,13]. Nadto dal vojenskou posádku do opevněných měst edomských [2S 8,13 sr. Nu 24,18]. Biblická zpráva miní »stráží« [hebr. *nesib*] sochu božstva nebo podobný výsostný znak [srov. Bič I,277]. Za krále Jozafata [kolem 860 př. Kr.] podnikli Idumejci, spojení s Moabskými a Amonitskými, útok na Izraelské, byli však zázračně potřeni v údolí Beracha [2Pa 20,22-26], ale přístup k moři si Jozafat tím stejně nezajistil natrvalo [1Kr 22,49n]. Za jeho syna Jehorama svrhli Idumejští

jho Izraelských, zvolili si krále a na nějaký čas udržovali svou nezávislost [2Pa 21,8]. Až Amaziáš, král judsky, je opět porazil v údolí Solném, dobyl pevnosti Sela [2Kr 14,7; 2Pa 25,11-12], ale zdá se, že nebyli zcela podrobeni. Čteme dokonce, že za Achaze podnikli invasi do Judstva a odvedli zajatce [2Pa 28,17]. Když se *Nabuchodonozor zmocnil Jerusalema, Idumejští prý se s ním spojili a účinně se účastnili plenění města a vraždění Judských. Na jejich ukrutnost horlí domněle zvláště Ž 137. Taková tvrzení jsou však neudržitelná jak historicky, tak theologicky. Nemáme jediné spolehlivé zprávy o tažení Edomců proti Jerusalemu r. 586 spolu s Nabuchodonozorem. Naopak však víme, že ve jménu Edom je obsažen výraz Adam = člověk. Edom charakterisuje tedy toho, kdo se neohlíží na vůli Všemohoucího, ale řídí se svými lidskými pohnutkami. V Ž 137 je označením Babyloňanů, kteří, zpiti úspěchy, neohlíželi se na příkazy Hospodinovy, nýbrž pokládali se za rovné Nejvyššímu [srov. Iz 14,13n]. — K takovým zakrytým názvům srov. z NZ *Babylon = Řím, Zj 14,8 a j. -Také proroci horlí proti Idumejským pro ukrutné činy páchané na Judských [Iz 34,5—8; 63,1-4; Jr 49,17; Pl 4,21n; Ez 25,13-14; Am 1,11—12; Abd v. 1.8], prorokují jejich pád, ale i vtělení do království Božího [Am 9,12]. I zde bud' me všude opatrní ve výkladech. Jako v Ž 137 nejde o historii, ač v konkrétních případech pozadí může být historické. Všude jde u proroků především o hodnocení duchovní! Po vítězství Babyloňanů nad Judou naskytl se Idumejským vhodná příležitost posunouti svoje sídliště do vyliďněné země, tím spíše, že byli sami tísněni postupujícími arabskými kmeny. Usadili se v jižní Palestině až po Hebron a západně až po Gázu. Na jejich původním území se usadili Nabatejští, kteří Idumejské odtamtud vypudili kolem r. 312 př. Kr. [Mal 1,4n]. Ale za dob Makkabejských byli Idumejští znovu podrobeni Židy a nakonec s nimi splynuli, takže potom již v dějinách samostatně jako národ nevystupují. *Herodovci pocházeli z krve Idumejské! B.

Náboženství Idumejských bylo modlářské [2Pa 25,14-20]. V jednom egyptském zaklínacím textu je zmínka o bohyni Edom jako manželce Rešefově [sr. Obed-edom 2S 6,10]. V Sela [Petra] byly objeveny svatyně tohoto skalního města. Hlavním jejich kultickým předmětem byl posvátný balvan, k němuž vedla vydlážděná silnice pro poutnická procesí. Je pozoruhodné, že nebyl nalezen oltář pro zápaly [Bič II,20n]. V chrámu z nabatejského období [4. stol. př. Kr.] bylo nalezeno velké množství primitivních soch. *Ezau.

Edrei. 1. Jedno ze dvou hlavních měst amorejského krále Oga v Bázan, kterého zde Izraelští porazili [Nu 21,33; Dt 1,4; 3,10; Joz 12,4]; jeho území obdrželo pokolení Manasses [Joz 13,31]. Trosky tohoto starého města se uchovaly do dnešního dne pod jménem Edra [nebo Der'a] asi 43 km vých. od Gadary a

35 km sz od Bozra na skalnatém předhoří z jehož tmavého, pustého pozadí vyčnívají. Pod rozvalinami jsou četné podzemní chodby. – 2. Hrazené město, přidělené pokolení Neftalim v sev. Palestině poblíž Kedes [Joz 19,37] Ve vzdálenosti asi dvou km od Kedes je skalnatý pahorek zvaný Tell Kuraibeh, který jest pokládán za bývalé E.

Efa [= temnota]. - 1. Prvorozený syn Madiánův [Gn 25,4; 1Pa 1,33] a jméno kmene, žijícího v sv. Arabii a bohatého na velbloudy [Iz 60,6-7]. - 2. Jméno ženy Kálefovy [1Pa 2,46]. — 3. Jeden ze synů Johedaiových [1Pa 2,47] z potomků Kálefových.

Efaí Netofatský, jehož synové spolu s jinými přišli ke Godolíašovi, místodržiteli, ustanovenému králem babylonským po pádu Jerusalema nad judským územím, aby požádali o ochranu [Jr 40,8n]. Když však byl Godolíaš, jenž tímto žadatelům přísezně slíbil bezpečnost, zabit jedním z účastníků deputace, Izmaelem, synem Netaniašovým, byli i všichni tito žadatelé vyvražděni [Jr 41,2n].

Efata, aramejsky »Otevři se!« [Mk 7,34]. Není jisto, na koho se tu Ježíš obrací svým rozkazem, zda na ústa zajíkávého [sr. L 1,64], nebo na uši [sr. Iz 50,5] anebo přímo na hluchého člověka. Pak by hluchý a zajíkávý byl pokládán vzhledem ke svému onemocnění za uzavřenou místnost, která má být otevřena.

Efer [= gazela?]. — 1. Druhý syn Madiánův [Gn 25,4; 1Pa 1,33]. - 2. Syn Ezry, potomek Judův [1Pa 4,1.17]. - 3. Kníže z pokolení Manassesova za Jordánem [1Pa 5,24].

Efezským, epištola, byla napsána za uvěznění Pavlova [Ef 3,1; 4,1; 6,20] snad v Římě r. 62 [C. H. Dodd se domnívá, že to bylo až r. 66 při vypuknutí války židovské, jež vedla k vyvrácení Jerusalema]. Dříve se mělo za to, že Pavel tuto epištolu poslal ze svého vězení v Cesarei [Sk 24,27]. *Pavel.

1. Obsah. Epištola je zřejmě rozdělena na dvě části, z nichž první končí doxologií [chvalozpěvem] 1,1—3,21. První část je věroučná. V kap. 1 kreslí božskou stránku dějin církve, jež vznikla ze svrchované rady Boží [v. 3—6], byla uskutečněna Kristovým dílem [v. 7—12] a zpečetěna Duchem sv. [v. 13-14]. Kap. 2 kreslí lidskou stránku dějin církve: vyvolení jsou vytrženi z hříchu a zatracení nezaslouženou milostí Boží [v. 1—10] a tvoří jednotu v Kristu bez ohledu na svůj židovský nebo pohanský původ [v. 11—22]. Ve 3. kap. autor o sobě mluví jako o šafáři tajemství Božího, zjeveného v církvi [o sjednocení pohanů a Židů v. 1—13]. Kapitola končí modlitbou, aby si čtenáři uvědomili, co jim Bůh v Kristu Ježíši a jeho církvi připravil [v. 14-19]. Druhá část epištoly [kap. 4-6] obsahuje napomenutí a výzvy, aby křesťané na základě svého povolání v Kristu Ježíši žili svatě ve všech vztazích svého každodenního života.

2. Adresátem epištoly jsou »svatí, kteříž jsou v Efezu a věrní v Kristu Ježíši«. Ale v některých starých rukopisech [Sinaiticu, Vaticanu a v nejstarším dosud rukopisu s Pavlovým

mi epištolami z poč. 3. stol.] chybějí slova »v Efezu«. Z toho někteří [Beza, Bengel] usoudili, že původně šlo o okružní list, který měl ve sborech doručiti Tychikus [Ef 6,21]. Za slovy »svatým, kteříž jsou« byla prý ponechána mezera. Při čtení dopisu bylo vždy vepsáno jméno toho neb onoho sboru. Že šlo o okružní dopis, je patrné snad i z toho, že jsou vynechány všechny osobní pozdravy a narážky na místní poměry. Zdá se, že epištola byla napsána hned po napsání epištoly do Kolos. Podobnost výrazů i myšlenek je v obou nápadná i pro českého čtenáře. Vypadá to tak, jako by ep. Ef. pokračovala v myšlenkách, nastíněných v ep. Kol. Tato epištola vyzdvihuje Kristovu osobu a dílo, Ef popisuje Kristovu církev. Popisuje-li epištola k Římanům cestu spásy [ospravedlnění z víry], popisuje Ef cíl Boží v lidských dějinách.

3. Hlavní thema epištoly je sláva Kristova v církvi, v níž je odhalena jednota člověčenstva jako anticipace [předjímka] konečné jednoty všech věcí v Kristu. V této epištole jde nikoli o sbor, nýbrž o universální církev. Je to společenství všech, ať Židů nebo pohanů, kteří skrze Krista mají přístup k Otci v jednom Duchu [2,13-18; 4,5.25]. Ale je to zvláštní společenství, které Pavel nazývá buď tělem Kristovým [1,22n; 4,4.16; 5,23.28-32], nebo chrámem [2,21], jehož úhelným kamenem je Kristus [2,20-22], nebo nevěstou Kristovou, kterou sám očistil svou obětí, aby byla svatá a bez poskvrny [5,25-27].

Už v Ř 12,4-5 a 1K 12. užívá Pavel o církvi obrazu těla, ale v Ef rozvíjí tento obraz do podrobností: Kristus je hlavou, t. j. vše v církvi je podrobno Kristu, absolutní hlavě [Kral.: »Hlava nade všecko« 1,22n]. Spojení těla s hlavou obstarává Duch sv. [1,13; 3,16, 5,18], který sjednocuje všechny údy ke společnému vzrůstu v lásce [4,15-16] a vybavuje dary milosti, aby každý úd těla [4,7] mohl plnit Bohem určený úkol na společném »díle služebnosti« [4,12]. Do tohoto těla Kristova byli přivtěleni i pohané [3,2-6; sr. 2,14-15], neboť je-li kdo v Kristu, není Židem ani pohanem, nýbrž »novým člověkem« [2,15]. Je spojen s Bohem, a proto i s bratřími navzájem. Při tom je příznačné, že »tělo« [církve] je popisováno jako orgán, jímž Kristus, hlava, pracuje ve světě. Tělo nemůže být bez hlavy, ale i hlava potřebuje těla, chce-li na světě vykonávat svou vůli.

Jiným obrazem církve je chrám, jehož základem jsou »apoštolové a proroci« [2,20] a úhelný kámen Ježíš Kristus [2,20-22; sr. Iz 28,16; Ž 118,22]. Jednotliví křesťané jsou kameny [sr. 1Pt 2,5]. V tomto chrámě, který »roste« [2,21] a je »vzděláván« [budován 2,21], bydlí Bůh. Ale i zde nejde jen o vnější vzrůst, ale o vzrůst vnitřní [4,16] v lásce, jež je nejvyšším principem budování [4,15].

Třetím obrazem církve je nevěsta Kristova [sr. Iz 54,5n; 62,4n; Ez 16; Oz 1-3;

[140] Efezus -Efi

Mk 2,18n]. Spasitel církve pečuje o své »tělo« jako jeho ochránce [5,23], miluje je, dává sebe samého za ně [5,25], aby je postavil slavné, svaté a bez poskvrny [5,27n]. Nevěsta je vázána poslušností a věrností [5,24].

Tato církev už na zemi žije v »oblasti nebeské« [Žilka 2,6; 6,12], a proto její zápas je tak těžký [6,12-17]. Církev musí být vyzbrojena »oděním« [brněním], které nosí sám Bůh [Lz 59,15-17] i Mesiáš [Lz 11,4n] a které Bůh dává svým věrným [»v Kristu«]. Nakonec ovšem Bůh zvítězí v tomto světě prostřednictvím církve.

Efezus, ve starověku jedno z dvanácti jónských měst na pobřeží proti ostrovu Samos v Malé Asii, středisko obchodu ve velmi úrodné rovině řeky Kyastros, ústící do Egejského moře nedaleko přístavu efezského. Z E. vedly silnice na východ přes Sardy do Galatie, na sever do Smyrny a na jih do Milétu; po této silnici šli asi starší sboru efezského do Milétu, aby se rozloučili s ap. Pavlem [Sk 20,16-18].

Obyvatelstvo efezské bylo smíšeninou Řeků a předoaasijských národů. Jako středisko obchodu přilákal E. i mnoho Židů, kteří zde měli několik synagog [Sk 18,19; 19,17]. Panoval zde nesmírný přepych a orientální i řecká nemravnost a změkčilost. Nemravnost byla podporována kultem Artemidiným. Zde bylo také sídlo a východisko magie a kouzelnictví. Pověstné byly »efezské zaklínací formule« [ephesia grammata], t. j. proužky nebo role papyru [Sk 19,19] s magickými průpověďmi, jež byly v E. hromadně vyráběny a odtud vyváženy. Šlo v nich o zaklínání duchů, hledání pokladů, prokletí, uzdravování, hádání budoucnosti a tajemné formule k získání žen. Efezské formule byly tak proslulé, že jejich jméno bylo dáváno i kouzelným papyrům, přiváženým do E. odjinud. Efezské divadlo mělo 66 polokruhovitých řad sedadel pro 24.500 diváků. Jeho zbytky byly zachovány do dnešního dne.

E. bylo pověstně nádherným chrámem bohyně Diany [Artemis], spadlé prý od Jupitera s nebes [Sk 19,35]. Tato Artemis [Diana], původně orientální bohyně, měla mnoho prsou; proto se nazývala multimamma. Byla tak oblíbená, že ze všech konců světa přicházely dary a odkazy jejímu chrámu v E. Kvůli ní bylo město nadáno mimořádnými výsadami. Poutníci z

Peníz s obrazem chrámu efezské Diany.

celého světa se hrnuli do města, aby se zúčastnili nádherných bohoslužeb k počtě Artemidině. Sošky Artemidy a chrámu byly nošeny pro ochranu na cestách, ze stejného důvodu byly vystavovány v příbytcích; z je jich výroby vzrostla výnosná živnost

zlatnická a stříbrnická. Demetrius byl asi hlavním výrobcem anebo předsedou celého cechu. Snad také Alexandr kotlár [2Tm 4,14]. Chrám Artemidy v E. měl velmi rozsáhlé rozměry; byl 133 m dlouhý, 69 m široký, podepřen sloupopradím sto dvaceti osmi jónských monolitů 19 m vysokých; byl počítán mezi sedm divů světa. Stavba původního chrámu pochází ze 6. stol. př. Kr. V r. 356 jej zapálil Herostratos, byl však znovu a ještě nádherněji zbudován. Císař Nero vyloupil jeho chrámové poklady. Gotové jej zapálili a zničili kolem r. 260 po Kr. Při rozdělení říše římské [395 po Kr.] připadl E. říši východní a rychle zanikal. V E. se konal r. 431 třetí ekumenický koncil k odklizení sporů nestoriánských. Bylo zde formulováno učení o osobě Kristově v ten smysl, že Kristus má dvojí přirozenost v jedné osobě. R. 449 se zde konal koncil k uklizení sporů eutychiiovských [t. zv. lupičská synoda]. Nyní je v místech někdejšího E. malá turecká vesnice Ayasaluk; trosky starého města jsou rozsáhlé.

Z doby apoštolské máme několik zmínek o Efezu přímo i nepřímo, když se mluví o Židech z Asie [E. bylo tenkrát hlavním městem římské provincie Asie]. Také slyšíme o učednících Jana Křtitele v E. [Sk 18,24,25; 19,3]. Případ Apollův [Sk 18,24] jest dokladem o vztazích mezi Efezem a Alexandrií. Ap. Pavel ke konci své druhé misijní cesty, když se vracel do Jerusalema, navštívil E. a kázal v synagoze. Zanechal zde Akvilu a Priscillu, aby pokračovali v práci [Sk 18,18-21]. Na své třetí misijní cestě setrval Pavel v E. více než dva roky. Kázal v synagogách a ve škole nějakého Tyranna [Sk 19,8-10; 20,31]. Zajímavá je poznámka v rukopise D, že Pavel v této škole učil od 11—4. Znamená to, že Tyrannos učil do jedenácti a pak přenechal sál Pavlovi. Za svého pobytu v E. napsal Pavel první epistolu do Korintu. Zdá se, že v E. byla křesťanská církev lépe organizována než jinde. Později se tu usadil Timoteus, jak se dovídáme ze dvou epistol, jemu adresovaných [1Tm 1,3]. Z ostatních Pavlových společníků dva, Tychikus a Trofimus [Sk 20,4], pocházeli asi z Efezu [2Tm 1,16-18; Sk 21,29]. V E. však byli i mocní odpůrcové učení Pavlova, synové nějakého Žida Scevy [Sk 10,14], potom Hymeneus a Alexandr [1Tm 1,20; 2Tm 4,14], Fygellus a Hermogenes [2Tm 1,15]. Sbor v E. byl jedním ze sedmi sborů, jimž jsou adresovány výtky ve Zj. Janově [1,11; 2,1-7]. Podle tradice zde trávil své stáří apoštol Jan.

Efi, slovo egyptského původu, je dutá míra pro sypké věci [tolik jako bat pro tekutiny] a rovná se 36,44 l. Tyto míry se ovšem měnily podle vlivu okolních národů, takže v různých dobách mohly být různé [viz o tom Bič I., 205]. Efi se dále dělilo na tři *se'á* [satum, míra Gn 18,6; 1S 25,18; 2Kr 7,1.16; měrice L 13,21] po 12,148 l. Jindy se e. dělilo na 10 *issárónů* [gómerů Ex 16,16.36; Lv 5,11; 6,20] po 3,64 l anebo také na 18 *káb* [2Kr 6,25] po 2,024 l. Je tedy 1 ■ e. = 3 *se'á* = 10 *gómerů* = 18 *háb*. 10 *efi* = 1 *chómer* [364,4 l, Lv 27,16].

Eflal, muž z pokolení Judova z rodu Jerachmeelova [1Pa 2,25,37].

Efod [Kraličtí: nárameník Ex 28,6n]. -1. Posvátné roucho, určené původně pro nejvyššího kněze [Ex 28,4], později vůbec roucho kněžské [1S 22,18 sr. 1S 2,18] anebo toho, který konal bohoslužbu [2S 6,14]. E., charakteristický odznak hodnosti a úřadu kněžského [1S 2,28; 14,3; Oz 3,4], skládal se ze dvou pestře tkaných částí, z nichž jedna kryla záda a druhá prsa a vrchní část těla; tyto dvě části byly sešity šlemi z téže látky, ozdobenými dvěma vzácnými kameny [hebr. *sóham*], vsazenými do zlata; na každém kameni byla vyryta jména šesti pokolení izraelských. Vpředu byl kapsovitý náprsník [náprsník soudu], ozdobený dvanácti drahokamy ve čtyřech řadách po třech se jmény izraelských kmenů, v němž se původně chovalo *Urim a *Tummim. Kněží oblékali E. hlavně tehdy, měli-li se dotazovati na vůli Boží [1S 23,9-12; 30, 7-8]. V době soudců byl E. předmětem modlářského uctívání [Sd 8,27; 17,5; 18,14]. Není však jisto, zda v tomto případě e. neoznačuje něco jiného, spíše modlu!

2. Otec Hamiela, knížete z pokolení Manassesova za časů Mojžíšových [Nu 34,231].

Efraim. 1. Druhorozený syn Josefův a jeho manželky Asenat, dcery Putifera, knížete On [Gn 41,45.50.52]. Patriarcha Jákob přijal oba syny Josefovy za své vlastní a dal Efraimovi, ač byl mladší, zvláštní požehnání [Gn 48,8-20] jako prvorozenému, a tak se stal E. zakladatelem jednoho z nejmocnějších pokolení izraelských. Podle Nu 1,33n čítalo toto pokolení 40.500 boje schopných mužů, podle Mojžíšova sčítání krátce před jeho smrtí bylo jich 32.500 [Nu 26,37]. Příčinu úbytku hledají někteří v nešťastném nájezdu dvou synů [kmenů] Efraimových, Ezera a Elada, na Filištínské [1Pa 7,20-22]. Při dělení země kananejské přidělil Jozue, jenž byl sám Efraimský [Joz 19, 40.50; 24,30], tomuto pokolení krajinu severně od Bethel po celé šířce Palestiny od Jordánu až ke Středozemnímu moři. Uprostřed bylo pohoří Efraim [Joz 16,1—10]. Severně od pomezí E. bylo pokolení Manasses a za jeho územím Asser, Zabulon, Izachar a Neftalim. Pokolení Efraim, Manasses a Benjamin tvořila jádro Izraele. Efraimští se zúčastnili bojů, jež opěvuje Debora [Sd 5,14]; vyčítají manassesovci Gedeonovi, že je nepozval na pomoc proti Madiánským [Sd 8,1-3]; napadli Jeftu, že je nepovolal k boji proti Ammonitským a ztratili přitom 42.000 bojovníků [Sd 12,1-6]. Za Davida a Šalomouna pozbyli sice svého vůdčího postavení, kterého se zmocnilo pokolení Juda, ale po smrti Šalomounově propukla stará žárlivost na Judu a Efraim se stal středem nové říše izraelské po úspěšné vzpouře Efraimce Jeroboáma, jenž učinil Síchem na hoře Efraim hlavním městem desíti odtržených pokolení [1Kr 12,25; Iz 7,2.5.9.17; 9,9; 17,3; 28,3; Oz 4,17; 5,3; 9,3-17]. Proroci často kladli jméno E. za celého Izraele. Později se dějiny E. ztrácejí v dějinách severoizraelských.

Eflal Eglaim [141]

2. Hora Efraim [1Kr 4,8] je vlastně pohoří nebo krajina, okupovaná kmenem E., táhnoucí se mezi rovinou Jezrelskou na severu, Jordánským údolím na východě a územím Benjaminovým na jihu [Sd 4,5; 2S 20,21]. Na hoře E. bydlil Micha, proslulý modlářským obrazem [Sd 17,1], a levita, jehož ženina vedla k nepřátelství mezi E. a Benjaminými [Sd 19,1].

3. Les Efraim, v němž se odehrál boj mezi přívrženci Davidovými a Absolonovými [2S 18,6], ležel někde východně od Jordánu poblíž Mahanaim. Jméno snad souviselo s porážkou E. v době Jeftově [Sd 12,1n].

4. Město nedaleko Balazor [2S 13,23], 6 km sv od Betel, poblíž pouště [J 11,54].

5. Efraim a Juda se stali představiteli dvou různých zbožností v době sz. Souviselo to s tím, co Daněk a Bič nazývají »božností« králů. E. jako představitel severních kmenů izraelských podlehl totiž egyptskému pojetí krále [Jeroboám strávil delší dobu v Egyptě], jenž byl pokládán za vtělení božstva a tedy za předmět náboženské úcty. Proto Jeroboám zřizuje státní, přesněji: královské svatyně v Betelu a Danu [1Kr 12n; sr. Am 7,13]. Proto také starý Izrael považoval ustanovení krále za pohrdnutí Hospodinem [1S 8,7n] a snažil se omezit božnost králů [1S 10,25]. Kdežto judští králové, i když jim božnost králů efraimských byla stálým osídlem, drží se pojetí misijně služebného, t. j. pokládají se pouze za vykonavatele svrchovanosti Hospodinovy. Musejí uzavírat smlouvu jak s Hospodinem, tak s lidem. Proto také zaslíbený mesiáš může pocházet jen z rodu Davidova a pokolení Judova [sr. Mt 2,1; 12,23].

Efrata [= úrodnost, plodnost]. — 1. Starodávné jméno Betléma Judova [Gn 35,16.19; 48,7; Rt 4,11; Mí 5,2]. - 2. Druhá žena Kalefa, syna Ezronova, matka Hurova [1Pa 2, 19.50; 4,4]. - 3. Kraj Efratský [Ž 132,6], *Kariatjeharimský [1S 7,1], kde byla truhla úmluvy dlouho opatrována v domě Abinadabově na pahorku.

Efratejský, každý muž, zrozený nebo bydlící v Betlémě [Efrata 1S 1,1.17,12; Rt 1,2; 1Kr 11,26].

Efron. 1. Syn Sohar Hetejského, obyvatel hebronský, od něhož Abraham koupil pole a jeskyni Machpela naproti Mamre [Gn 23, 8-17; 25,9; 49,29.30; 50,13]. - 2. »Města hory Efron« [Joz 15,9] na sev. pomezí pokolení Judova a Benjaminova mezi Neftoa a Kariatjeharim. — 3. Město, jež bývá ztotožňováno s Efraim nebo Ofra. Abiáš vysvobodil toto město z nadvlády Jeroboámovy [2Pa 13,19].

Egla [= jalovice]. 1. Manželka Davidova a matka jeho syna Jetrana [2S 3,5; 1Pa 3,3]. Podle staré židovské tradice to byla Míkol. -2. Podle některých vykladačů prý nějaké moabské město. Kraličtí však překládají jalovice tříletá [Iz 15,5; Jr 48,34].

Eglaim, město moabské. jehož poloha nebyla

[142] Eglon-Egypt

dosud zjištěna [Iz 15,8], snad někde poblíž Rabba [Areopolis] vých. od Mrtvého moře [Ez 47,10].

Eglon [= býček]. - 1. Král moabský [Sd 3,12n], který se spojil s Ammonitskými a Amalechitskými, překročil Jordán, »opanoval město palmové« [Jericho?] a vystavěl si tam palác. Po 18 let utiskoval Izraelské. Konečně ho zabil Ahod, syn Gery Benjaminského [Sd 3,15-25], který pobil 10.000 Moabských a tak osvobodil Izraele.

2. E., město v judské rovině při jz pomezí asi 26 km sv od Gázy [Joz 15,39]. Když město Gabaon uzavřelo smlouvu s Izraelskými, smluvilo se pět měst [Jerusalem, Eglon, Hebron, Jarmut a Lachis] proti Gabaonským. Jozue však jim přišel na pomoc a zahnal nepřátelská vojska [Joz 10]. Nynější Ghirbet Ajlan a zbořeniny v jeho okolí jsou snad nepatrné zbytky tohoto města.

Egypt. 1. [Zeměpisně]. Rozprostírá se v sv cipu Afriky mezi Rudým mořem a Středozemním při dolním toku řeky Nilu a sahá od Středozemního moře až po obratník Raka pod poslední peřeje nilské. Nil teče mezi pustými vysočinami, Arabskou na východě, Libyjskou na západě. Na severu, kde vysočiny od sebe odstupují, rozkládá se při ústí řeky široká rovina, t. zv. Delta. Nil se tu dělí na několik ramen, nejzápadnější Rosettské a nejvýchodnější Damietské. V E. skoro nikdy neprší [Dt 11,10-11; Za 14,18]; ale když se spustí rovníkové deště v létě na rozsáhlé horní poříčí Nilu, rozvodní se řeka, zaplavuje a mrví úrodné údolí, zvl. území deltové [od června do října]. Průplavy a čerpací kola rozvádějí vodu do výše položených míst a do velkých nádržek pro potřebu v čas sucha. Půda takto svlažená, když voda na počátku podzimu opadne, je velmi úrodná a dává dvojit až i trojit sklizeň do roka. Datlové palmy poskytují hojně ovoce. Proto Herodot nazval E. darem Nilu; bylť obilní komorou Říma a zásoboval okolní země, i Palestinu, byla-li tam neúroda. Za Josefa podle biblické zprávy [Gn 41,48] dělaly se zásoby ve všech městech a větších vesnicích. V hornaté krajině podél Rudého moře byl lámán tvrdý tmavý kámen, jenž se hodil ke zhotovování kamenných rakví, t. zv. sarkofágů. Na Sinajském poloostrovu se dobývala měď a smaragd. Ve vápencovitých skalách, vybihajících od Rudého moře k Nilu, se dobýval alabastr. Řekové dali zemi jméno Aigyptos [= Egypt] podle starobylého označení Het-ko-ptah, zatím co praobyvatelé sami nazývali zemi Kemet [Chemt, t. j. černá země]. Dělíme E. zpravidla na horní a dolní. V dolním E., při deltě nilské, proslulo už v dobách předizraelských město On, pozdější Héliopolis, svými theologickými spekulacemi. Pro staré dějiny egyptské je dále významným město Memfis [původně MenRofer], sídelní to město země za střední říše [kolem 2000 př. Kr.] a s hlediska kulturního důležité ohromné pyramidy jižně Kaira ze

začátku 3. tisíciletí př. Kr. V hellenistickém období stojí v popředí přímořské město Alexandrie, kde se záhy soustředil obchodní i kulturní ruch. Bylo i významným střediskem egyptských Židů ve starověku a později sídlem vynikajících theologů křesťanských [Origenes aj-].

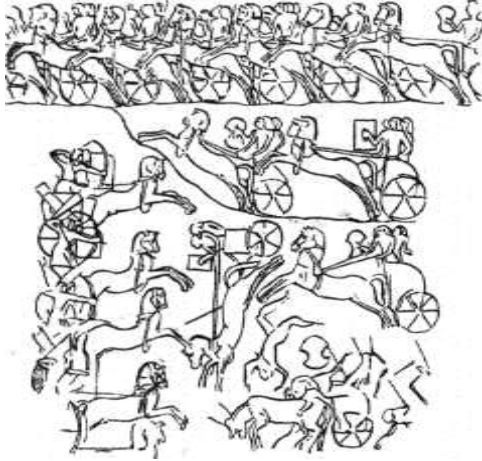
Horní E. prostírá se mezi deltou a prvními peřejemi. Zde byly kdysi hlavním městem Théby, egyptsky Veset. Mocné svědectví o záslé slávě podávají podnes mohutné rozvaliny u městeček Luxoru a Karnaku.

2. Dějiny. V hebrejštině se E. nazývá *Misrajim* [Kral. Mizraim] po synu Chámovu [Gn 10,6]; jinde jej jmenují zemí Chámovou [Z 105,23.27; sr. 78,51]. Arabové dodnes dávají E. jméno *Misr*. Podle biblické tradice tedy pradávnými obyvateli E. byli Chamité, kteří patřili k bílému plemeni a pravděpodobně ovládli původní obyvatelstvo. Později zavalily E. různé semitské i jiné [churrijské] vlny z přední Asie, jakož i další, rasově velmi různorodé, ze západu, severu i jihu. Tak vznikal postupně později celkem ustálený typ Egyptřana. Z původních malých států eg. vznikly už v dobách předhistorických dvě říše [Dolnoegyptská a Hornoegyptská], které sloučil hornoegyptský král Menes, přibližně kolem, r. 3300 př. Kr. [podle jiných prý až kolem 2900 př. Kr.]. Podle egyptského kněze a historika Manethoa z 3. stol. př. Kr. se dělí egyptské dějiny na t. zv. dynastie, a to: doba raná 1.-2. dynastie, 3200-2980, stará říše 3.-6. dyn. [2980-2475], střední říše 11.-12. dyn.

Dvě hlavy sfing z Taanisu, představující hyksoské typy.

[2160-1780], nová říše 18.-20. dyn. [1580 až 1090]; srov. Bič I. 86n. Ze IV. dynastie [kolem 2590 př. Kr.] pocházeli králové Cheops [Chufu], Chefren [Chafra] a Mykerinos [Menkaura], zakladatelé světoznámých tří pyramid u Gizehu. Byly to královské hrobky, v nichž byly ukládány mumie eg. králů. Šahure za V. dynastie vystavěl první zámořské loďstvo v dějinách světa a učinil nájezd do Sýrie. Ale za VI. dynastie se E. opět rozpadl na malá feudální království. Druhá slavná doba E. nastala až za XII. dynastie [2000-1780 př. Kr.], za níž se panství eg. rozšířilo na jih

Hetitská jízda v boji s Egypťany. Část reliéfu z Thele.

[Nubie]. Také obchod rozkvétal nebývalou měrou díky kanálům z Rudého moře do Delt. Ke konci XIII. dynastie [asi 1680 př. Kr.] vtrhli do E. Hyksové [Hykšasové = vládcové cizích zemí, pastýřští králové], smíšenina Churrijců, Semitů, Hetitů a j. národů předasijských, kteří byli z Egypta vypuzeni až kolem 1580 posledním potomkem XVII. dyn. Ahmošem [Amosis]. Hyksové nezanechali v zemi mnoho památek, zato však naučili Egypťany užívat koně a sestrojovat válečné vozy. Králové XVIII. dynastie jsou tvůrci t. zv. nové říše [eg. veleříše], jež ovládala svět od končin sudanských až k řece Eufratu [1580-1090]. Nejslavnější král této dynastie byl Thutmosis III. [Thutmes, asi 1501-1447], který porazil Hetity u Magedda r. 1479. Za Amenhotepa IV. čili Echnatona [asi 1377-1361 př. Kr.], jenž provedl monotheistickou reformu [viz bod 4. Náboženství], a jeho nástupců, mezi nimi proslulého Tutanchamona, začal úpadek státu. Dopisy, uchované v novém hlavním městě Achetaton [nynější Tel el-Amarna], ukazují, že poddaní E. marně žádali o pomoc proti nájezdům Chabirů [Hebreů?]. Ramses II. [1299-1232 př. Kr.] nebyl již s to udržeti panství nad celou Sýrií, jejíž

sev. části se zmocnili Hetité, národ původu indoevropského. Udržel panství pouze nad Palestinou. Přes tyto boje podnikl mnoho proslulých staveb, zvláště v pohraničních krajích. Za nástupce Ramsesova Mernepty [Merenptah 1232-1222 př. Kr.] trpěl E. pod nájezdy národů z Libye a Středomoří. Za XXI. dyn. ztratil E. Nubii a Palestinu a žoldněřská kasta libyjská pod vedením náčelníka Šešonka či Šošenska [v bibli Sesák 1Kr 11,40; 14,25; 2Pa 12,2 a j.] se zmocnila kolem 950 vlády a založila XXII. dynastii. Šešonk byl současníkem krále izraelského Šalomouna. Jeroboám, syn Nebatův, správce Šalomounův, utekl snad právě k Šešonkovi do E., když se nepodařila povstání proti Šalomounovi, jež sám zosnoval [1Kr 11,26.40]. Po smrti Šalomounově se však vrátil, odtrhl 10 kmenů od říše a založil sev. království [1Kr 12,20]. Brzy potom [asi r. 930] vytáhl faraó [byl to ještě Šešonk?], patrně na popud Jeroboámův, proti Roboámovi a vyplnil chrám Šalomounův [1Kr 14,25n]. Později opanovali E. králové assyrští [671 Esarhaddon; 667 Ašurbanipal] pronikl až do Théb [někteří vidí vzpomínku na to v Na 3,8-10] a teprve Psametic I., zakladatel dynastie XXVI., opět E. oprostil. Hlavním městem se stalo Sais na Deltě. Syn Psameticův Necho II. [609-593 př. Kr.] dobyl na krátký čas Sýrie [608]. Avšak u Karchemiše na horním Eufratu byl poražen od krále babylonského Nabuchodonozora [Jr 46,2] a musel se spokojiti s Egyptem. Vnuk Nechonův Apries [biblický Chofra Jr 44,30] spojil se s králem Sedechiášem proti Nabuchodonozorovi [Jr 37,5.7n]. Vytáhl s vojskem na pomoc Jerusalemu, ale pojednou se vrátil a tak usnadnil zkázu Jerusalema. Potom se E. spojil s Babylony proti velmoci perské a jejímu králi Kyrovi; avšak Kambyses, syn Kyrův, porazil r. 525 Psameticu III., syna Amasisiva, u Pelusia a E. se stal perskou provincií a zůstal jí až do r. 332, kdy se ho zmocnil Alexander Veliký, král makedonský, po jehož smrti založil Ptolemaios dynastii, která zavedla do E. řeckou kulturu. R. 30 př. Kr. Octavianus přivtělil E. k říši římské [až do r. 395 po Kr.].

3. Kultura. Průmysl, umění, stavitelství byly v E. velmi vyvinuty. Egypťané zhotovovali jemné lněné látky a hedvábné látky, kmenty, perské koberce, umělé výšivky [Iz 19,9; Př 7,16], vyráběli zboží majolikové; hrnčívství a cihlářství [Ex 1,14] bylo pověstné. Egypťané dokonce vyráběli sklo, různé skleněné ozdoby. Ke psaní užívali hojně papýru [od něhož má jméno náš papír]. Z věd pěstovány byly zvl. vědy matematické, hvězdářství a lékařství. Egypťané už dlouho před r. 3000 př. Kr. zavedli sluneční rok o 365 dnech, 12 měsících po 30 dnech + 5 svátečních dnů ke konci roku. Písmo bylo obrázkové [hieroglyfy], skládající se z obrázkových znaků a znamení. Z tohoto písma se později vyvinulo jednodušší písmo hieratické a konečně demotické [lidové].

[144] Egypt

Egyptané znali též abecedu o 24 písmenách [bez samohlásek!], ale konservativně lpěli na starém písmu znakovém. V eg. válečnictví byla pozoruhodná jizdecká a vozová výzbroj.

Hieroglyfický nápis kolem vchodu do hrobky v Gizehu. Představuje mrtvého Sethu(?) s pohřebními oběťmi a pozůstalými (nahore) Jeho modlitbu (uprostřed) a opět Sethu (dole vlevo) s odznaky vysokého hodnostáře. Vpravo je kněžka Nub, královská příbuzná Sethova. Z doby stavby pyramid asi 2800 př. Kr.

Se 600 vybranými vozy honili Izraele, táhnoucího do zaslíbené země [Ex 14,7].

4. Náboženství. Egyptané byli národem hluboce náboženským, což udivovalo už staré Řeky. Moderní historikové a literární objevy jen potvrzují toto mínění. Jejich zbožnost se projevovala obzvláště v neobyčejné péči o mrtvé a v úctě k mnohým předmětům a živočichům, jež Egyptané pokládali za posvátné. Byl uctíván na př. býk Hapi [Apis], beran, kočka [mnohý chrám se hemžil kočkami, jež po zdechnutí byly balzamovány], sokol, ibis a p. Zájem o život záhrobní byl tak silný, že prakticky ztratilo náboženství vliv na každodenní život a zvrhlo se časem v nejtemnější pověry. Ve srovnání s jinými národy, přes vyspělou kulturu, zůstali Egyptané duchovně velmi hluboko! Kněží tvořili zvláštní třídu s mnohými výsadami. Při chrámech bývali rozděleni na

několik skupin, z nichž každá konala službu jeden měsíc. Nejvyšší službu konali zvláštní kněží s přízviskem »proroci« nebo »služebníci Boží«. Tak na př. Putifer [Gn 41,45] byl prorokem boha Rá v On. Pro každého boha byl ustanoven jeden nejvyšší kněz. Kněží pěstovali úzkostlivou čistotu těla, oblékali se do bílých plátěných šatů, vyholovali vlasy na hlavě a často se kulticky umývali. Vystříhali se obzvláště požívání ryb a bobů. Pravděpodobně byli také obřezáni. Vedle denního obětování hlavním jejich zaměstnáním bylo luštění božských znamení. Tím se stali kněží zvl. v Thébách politickou mocí, takže se mohli odvážit za XXI. dynastie pokusu o svržení královské vlády. Z dob t. zv. nové říše [XVIII.—XX. dyn.] pocházejí obdivuhodné náboženské žalmy, opěvující slunečního boha Atona. Ve mnohém připomínají žalmy sz. Také eg. mudroslovné sbírky [na př. Přísloví Amemopova z 1. tisíciletí př. Kr.] měly patrně vliv na bibl. knihy *Přísloví a *Kazatel. Zvláštní moc získali eg. kněží pěstováním magie. Prodávali ochranné amulety s kouzelnými průpovědmi pro živé i mrtvé. Průpovědi s průpovědmi, jež byly dávány mrtvým do hrobu, měly za účel udržeti mumií jako nástroj duše nebožtíkovy co nejdéle v neporušeném stavu a zaručiti mrtvému šťastný průchod říší mrtvých do říše živých. Jiné průpovědi byly dávány do hrobu se soškami a obrazy sluhů. Umožňovaly tak »mrtvým« oživit tyto sošky a obrazy a tím získati sluhu v záhrobí. Jiné formule, jež byly kněžimi prodávány, byly s to uškoditi nepřítelům, přivoditi štěstí v lásce a pod.

Nejvýznamnější stránkou eg. mythologie je víra v posmrtný život. Mrtví byli souzeni králem mrtvých Osirisem. Byli-li uznáni vinnými, čekalo je pohlčení od démonů; byli-li ospravedlněni, odcházeli buď do krásných zahrad a úrodných polí nebo měli právo vstoupiti do zlatého vozu boha slunce, nebo konečně trávit život uprostřed stínů, přerušovaný jen jednou za 24 hodin světlem slunečním, kdy slunce za noci tráví jednu hodinu v říši stínů. Některé kouzelné průpovědi umožňovaly mrtvým přijmouti podobu lotosu nebo ptáka ibise nebo volavky nebo konečně i hada.

Král byl nazýván »dobrým bohem« a dokonce pokládán za inkarnované božstvo, za Horuse, syna Osirisova, s nímž byl ztotožňován jeho předchůdce, zesnulý panovník. Byl náboženskou hlavou státu a náčelníkem kněží. Jeho obraz požíval už za jeho života božské úcty. Nebožtíci řádně pochovaní bývali zbožněni. Zvláště o zemřelých faraónech se věřilo, že jsou přijímáni do shromáždění bohů.

Přes všecku roztržitost egyptských kultů lze rozeznávati a) Božstva přírodních sil: Ré, božstvo slunce; Geb, bohyně země; Šuu, bůh oblohy; Nut, bohyně hvězd s jinými hvězdnými božstvy. — b) Bohové určitých vlastností: Thot, božstvo moudrosti; Mei, bohyně spravedlnosti a pravdy; Mont, bůh války, Ptah, bůh řemeslného umění. — c) Bohové určitých

míst: Amon, božstvo thébské, které se stalo během doby králem bohů a bohem celého státu; Osiris, božstvo města Busiris v deltském území, stal se během doby vládcem říše mrtvých. Bohové bývali obvykle seskupováni

Egypt [145]

Thotovým.]. V době úpadku E. nastalo slučování jednotlivých eg. božstev a dokonce i přijímání božstev kananejských. Je příznačné,

Amenhotep III. (asi 1400 př. Kr.) obětuje před archou boha Amona. Dvaatřicet knězi nese archu podoby lodi, s cherubíny uprostřed. Za archou jsou „korouhve“, odznak kněží. Reliéf z Theb.

Posmrtná soudní scéna. Bůh Anubis váží v „síní dvojí pravdy“ srdce faraónova úředníka Aniho a jeho manželky (postavy vlevo). Vpravo písař bohů Thot a „požírač“ Amamit (krokodil, lev a hroch), připravený k sežrání srdce, bude-li nalezeno těžké. Soud řídí bůh Osiris. Nahoře zasedání bohů. Z t. zv. knihy mrtvých (papyrus Ani).

po devíti. Každý z hlavních bohů měl ještě bohyni a dítě, takže dohromady tvořili jakousi trojinu, na př. Osiris, Isis a Hor. Bohové měli podobu buď lidskou nebo lidskou se zvířecí hlavou [na př. Thot měl hlavu ibisovu, Hor a Ré měli hlavu sokolí] nebo konečně zvířecí [býk Apis byl vtělením boha Ptah, opice vtělením

jak připomíná Bič [II. 174,181], že eg. náboženství postrádalo jakéhokoli misijního ducha. Hlavní součástí eg. mythologie je legenda o Osirisovi, jenž byl zabit a rozsekán na kusy svým bezbožným bratrem Sutochem [Sethem], vyhledán svou sestrou-manželkou Isisou a zázračným způsobem přiveden k ži

[146] Egypt

votu. Z manželství se narodil syn Hor, který pomstil svého otce na Sethovi. Osiris je zde obrazem zapadajícího slunce, Seth obrazem noci, Hor obrazem nového dne. Tragedie i triumf se tedy stále opakovaly.

Horus, Osiris a Isis podle egyptské stély.

Zvláštní zmínky zasluhuje monotheistická reforma krále Amenhotepa IV. z XVIII. dyn., který vládl kolem roku 1370 př. Kr. Proti eg. mnohobozství a vládci bohů Amonovi postavil jediného boha Atona [snad původně syrské božstvo Adón], božstvo slunce. Sám přijal jméno Achuen-Aton [Echnaton] k počtě tohoto božstva a k slávě Atonově postavil nové hlavní město Achet-aton [dnešní Tell el-Amarna], aby zatlačil do pozadí Théby, kde byl uctíván bůh Amon. K oslavě Slunečního kotouče napsal hymnus, který patří k nejušlechtlejším plodům eg. zbožnosti. Ale hned po smrti Amenhotepově jeho reforma zanikla, protože pro lid i kněží byla příliš náhlá.

O náboženství eg. se zmiňujeme s takovou obšírností jednak proto, že synové Jákobovi strávili několik století v E., jednak proto, že eg. vlivy náboženské zasahovaly až do Palestiny, jak je zjištěno novodobými vykopávkami. První svatyně na půdě syropalestinské jsou eg. původu [viz o tom obšírněji Bič I, str. 97n]. Není divu, že izraelští proroci vytýkají svému národu eg. modlářství. Je jistě příznačné, že po prvé čteme o uctívání obrazu mladého býka ve vypravování o putování Izraelců z Egypta, po druhé po návratu Jeroboámově z Egypta [1Kr 12,28].

5. Pobyt Izraelců v Egyptě a vysvobození z eg. otroctví patřily k základní

náboženské zkušenosti vyvoleného národa. Judští [Iz 11,16; Mi 6,4; 7,15; Jr 2,2n; 7,22; 11,4; Ez 20,5] i izraelští proroci [Oz 2,15; 8,13; 9,3; 11,1; 12,9.13; 13,4; Am 2,10; 3,1; 9,7] navazují na tuto tradici a ve zpěvníku izraelské církve [Ž 68,32; 80,9; 87,4; 89,11; 135,9; 136,10] se E. několikrát připomíná, aby byla zdůrazněna Boží vykupující moc a láska. Také v t. zv. historických knihách [Gn 46,4n; 47,27; Ex 1,9.11n; 2,11; 12,31n; 13,21; Sd 2,1; 1Kr 12,28] se počínají dějiny národa exodem z E. Také ustanovení Zákona o poměru k Egyptanům [Dt 23,7n] potvrzuje tuto tradici. Také sotva který národ by kladl do svých počátků otroctví, spíš hrdinnou dobu. Řízením Božím se dostal Josef do E., dosáhl vysokého postavení, přestěhoval Jákoba s celou rodinou do Gesen [Gn 47,6.11; Ex 8,22; 9,26; 12,37] v Egyptě. Podle Gn 46,26n jich byla celkem 66-70 [sr. Ex 1,5; Dt 10,22]. Podle Sk 7,14 jich bylo 75, pravděpodobně s připočtením 3 vnuků a 2 pravnuček Josefových [Nu 26,29.35n]. Někteří badatelé usuzují na možnost pobytu jen jednoho nebo dvou kmenů v Egyptě jako představitelů celého duchovního souřadění všech 12 kmenů. Ostatní prý zůstaly v Palestině.

Dva problémy jsou spojeny s pobytém Izraelců v E. Především délka pobytu. Podle Gn 15,13—16 [sr. Sk 7,6] prý otroctví v »zemi cizí« trvalo 400 let [čtyři generace?]; podle Ex 12,40 [sr. Ga 3,17] 430 let. Vykladači tato místa vysvětlují různě podle toho, kolik let znamená jedna generace a od kdy se má počítat oněch 400 let. Je také zajímavé, že LXX a Samaritánský Pentateuch přidávají k Ex 12,40 »v Egyptě a v zemi kananejské 430 let«. To by znamenalo, že od smlouvy s Abrahamem do nastěhování do E. uplynulo 215 let [sr. Gn 12,4; 21,5; 25,26; 47,9], takže na pobyt v E. by zůstalo také 215 let, což je normální počet pro 4 generace. I historik Josephus. [Starožitnosti] se na jednom místě přiklání k tomuto počítání. Záměrem biblického textu ovšem nejsou údaje chronologické a právě historisováním, jímž začala už Septuaginta, se nammnoze duchovně symbolický smysl takových údajů zatemnil na tolik, že mu dnes leckdy nerozumíme.

Druhý problém je časové umístění pobytu Izraelitů v E. Podle biblické zprávy vystavěli Izraelští dvě zásobovací města Fítom a Rámeses [Ex 1,11], o nichž z eg. pramenů víme, že byla vystavěna za Ramsesa II. Také vykopávky ve Fítom potvrdily, že šlo o skladiště. Byl tedy Ramses II. oním utlačujícím faraómem. Exodus z E. se pak udal za nástupce Ramsesova Mernepty [kolem 1225 př. Kr.]. Kdy se Izraelci [representanti jejich kmenů] nastěhovali do E., nelze určit. Jisto je, že eg. zprávy t. zv. nové říše [1580—1090] často mluví o cizozemcích, kteří byli usazováni zvláště na území kolem chrámů ve zvláštních ghettech. Mnozí badatelé se dnes shodují v tom, že Izraelci se mohli nastěhovat do E. jak za Amenhotepa IV. [kolem 1370], tak za

Setha I. [1318-1299]. Starší theorii, podle níž Josef byl v E. za nadvlády Hyksů, však podle novějších objevů nelze příliš pohotově odmítnout !

Pobyt Izraelců v E. měl posléze i symbolický význam: byl to pobyt pod panstvím Božího nepřítele, draka [Iz 51,9]. Když Abram sestoupil do E., činil v podstatě něco odporného Bohu a musel se dostat do těžkostí [Gn 12,10n]. E. znamenal Izraelcům vždy něco nízkého a přizemního [sr. Ez 8,10n, kde »zeměplazové a hovada ohyzdná« jsou egyptskými magickými zvířaty, chovanými v chrámech].

Echab (= Otcův bratr, ale spíše: Otcem je bratr; míněna jsou tu božská jména), prohaný prorok, syn Kolaiášův. Jeremiáš mu předpovídal, že jej Nabuchodonozor spálí spolu se Sedechiášem, synem Maaseiášovým (Jr 29,22; ve v. 21 je nazýván Achabem).

Echud, Benjaminec, zakladatel čeledi (1Pa 8,6).

Echron [Joz 19,43] *Akaron.

Ela = posvátný dub, podle některých snad řečí terebint: Pistacia Terebinthus]. — 1. Syn a nástupce Bázův [1Kr 16,6—10], král izraelský, který panoval necelá dvě léta. Při kvasu v domě Asry, vladaře tehdejšího hlav. města Tera, byl zavražděn hejtmanem poloviny válečných vozů Zamrim [r. 886 př. Kr.]. Tak se splnilo proroctví Jéhoovo proti domu Bázovu. — 2. Otec Ozee, posledního krále izraelského [2Kr 15,30; 17,1; 18,1].-3. Kníže z potomků Ezauových [Gn 36,41; 1Pa 1,52]. - 4. Otec Semeia, Salomounova vladaře v Benjamin [1Kr 4,18]. Původní význam jména tohoto E. je nejistý; snad souvisí se jménem Božím Él. — 5. Syn Kálefův, vnuk Jefunův [1Pa 4,15]. — 6. Syn Uzi, kníže z čeledi Benjaminovy [1Pa 9,8].

Elad, potomek Efraimův, jenž spolu s jinými byl zabit obyvateli filištinského města Gát, když se snažil uloupiti jejich dobytek [1Pa 7,20-22].

Elada [= Bůh ozdobuje?], potomek Efraimův [1Pa 7,20].

Elah, údolí mezi Socho a Azeka, v kterém se položili Izraelští v boji proti Filištinským, shromážděným nedaleko Akaron. Zde David zabil Goliáše [1S 17,2.19; 21,9]. Snad je to nynější údolí es-Sunt [údolí terebintů], asi 22 km jz od Betlema, vynikající dodnes velkou úrodou.

Elam [= země náhorní nebo země stoupajícího slunce, tedy: země východní], jméno zakladatele předsumerských praobyvatelů údolí Tigridu a Eufratu, kteří byli ku podivu pojati do seznamu synů Semových, sotva jen proto, že často trpěli jako Semité útlakem Assyřanů [Gn 10,22; 1Pa 1,17], ač podle moderního bádání byli naprosto odlišní od sousedních Sumerů [Sumerů], Semitů i Indoevropanů.

1. Krajina [Gn 14,1; Iz 11,11; 21,2; Jr 25,25; 49,34-39; Ez 32,24; Dn 8,2], obydlená Elamskými s hlavním městem Šušán [Šusy]. Na západě hraničila s Assyrií, na východě s Persií. Podle Gn 14,1-11 bydlel v této krajině

Echab Elat, Elot [147]

za Abrahama mocný národ, který ovládal i Babylonii a celou krajinu na západ až do Palestiny. Bylo to v době rozmachu elamské říše kolem r. 2000. Teprve *Hammurabi svrhl jho elamské. Ale docházelo k častým válkám mezi oběma říšemi a Elamští často vítězili nad Babyloňany, což vysvětluje i to, že pověstný zákoník Hammurabův byl nalezen ve zříceninách města Sus [v letech 1901-1902]. Teprve Assyřané učinili konec této mocné říši, když Assurbanipal r. 645 př. Kr. dobyl Sus a mnohé z jejich obyvatel poslal do vyhnanství [někteří se tak dostali až do Palestiny; sr. Ezd 4,9, kde Elamští (Kral. »Elmašiti«), usazení v Samaří, usilují ve spojení s jinými zabrániti obnově Jerusalema]. Jiní vstoupili jako žoldníci do služeb assyrských a zúčastnili se nájezdu na Judstvo [Iz 22,6]. Po pádu říše Assyrské byla země Elám obsazena arijskými národy, a to Médy na severu a Peršany na jihu. Elám se stalo provincií a Šušán hlavním městem Perské říše [Dn 8,2].

E. hrál i důležitou úlohu v prorocké literatuře sz, v níž Médská říše + Elám značí říši Perskou [Iz 21,2n; Jr 49,34; sr. Iz 22,6; Jr 25,25; Ez 32,24]. Izraelci čekali, že Elamští zničí říši Babylonskou [Iz 21,2.9]. Je zajímavé, že po návratu ze zajetí babylonského dávali Izraelci svým synům dosti často jméno Elam [Ezd 2,7.31; Neh 7,12; 1Pa 8,24 aj.], což ovšem nijak nemusí býti ve vztahu k Elamů! V NZ se setkáváme s Elamskými v Jerusalemě v den vylití Ducha svatého na apoštoly [Sk 2,9].

2. Chorejský levita, pátý syn Meselemiášův, vrátný chrámu v době Davidově [1Pa 26,3].

3. Kníže z pokolení Benjaminova, syn Sasákův [1Pa 8,24n].

4. Kníže ze synů Elamových, jenž se navrátil v čele 1254 Elamců se Zorobábelem z Babylona [Ezd 2,7; Neh 7,12]; s Ezdrášem přibýlo dalších 71 Elamců [Ezd 8,7]. Jejich zástupci podepsali smlouvu s Hospodínem [Neh 10,1. 14]. Byli také mezi prvními, kteří ponoukali Ezdráša proti smíšeným sňatkům [Ezd 10,2].

5. V témž seznamu, uvedeném pod č. 4, je ještě druhý Elám [Ezd 2,31], jehož synové v témž počtu jako první oddíl se navrátili z Babylona se Zorobábelem [Neh 7,34].

6. Jeden z kněží, kteří doprovázeli Nehe-miáše při posvěcení nových zdí jerusalemských [Neh 12,42].

Elasa [= Bůh učinil]. 1. Syn Safanův, který spolu s Gemariášem, synem Helkiášovým, doručil dopis Jeremiášův vyhnancům v Babylóně [Jr 29,1-3]. - 2. Syn Paschurův, který na návod Ezdrášův zapudil pohanskou manželku [Ezd 10,22]. - 3. Potomek Judův, v jehož žilách kolovala egyptská krev [1Pa 2, 33.39]. - 4. Potomek Saulovy rodiny [1Pa 8, 33.37; 9,43].

Elasar, snad Larsa v Babylonii [Gn 14, 1.9].

Elat, Elot [= patrně velké posvátné stromy, snad duby nebo terebinty], jméno

[148] Eldad Eliada

města edomského, obyčejně uváděné spolu s *Aziongaber, ležící na konci zálivu Arabského čili Elamského. První jasná zmínka je ve zprávě o cestě Izraelských z Egypta [Dt 2,8], později za vlády Davida, který si celou tuto krajinu podmanil [2S 8,14]. Potom v 1Kr 9,26 při zmínce, že si Šalomoun stavěl lodi [2Pa 8,17]. Město bylo významné proto, že leželo na obchodní cestě z j. Arábie do Egypta a Fénicie. Zdá se, že se také zúčastnilo povstání proti Jehoramovi [2Kr 8,20], ale král judský *Azariáš si Elat opět podmanil [2Kr 14,22; 2Pa 26,2]. Rezin, král syrský, odtrhl Elat k Sýrii, vyhubil Židy v Elat a osadil město syrskými obyvateli [2Kr 16,6]. Další zprávy o městě se v Písmě nevyskytují. Za doby římské bylo čelným městem a sídlem křesťanského biskupa. Dnes sluje Eyleh nebo Aila.

Eldad a *Medad, dva starší Izraelští ze 70, kteří byli Mojžíšem ustanoveni za správce lidu. Obdrželi prorockého ducha, který působí, kde ráčí, přesto, že se nedostavili ke dveřím stánku úmluvy, jak bylo stanoveno, a zůstali ve stanech [Nu 11,16.26]. Když pak Jozue z bázně, aby autorita Mojžíšova nebyla podkopávána, proti tomu horlil, upokojil jej Mojžíš slovy: »Ó kdyby všechen lid Hospodinův proroci byli« [Nu 11,29].

Eleale, místo na východní straně Jordánu v držení pokolení Ruben, jež ze znovu vystavělo [Nu 32,3.37]. Izaiáš a Jeremiáš mluví o něm jako o městě moabském [Iz 15,4; 16,9; Jr 48,34]. Rozvaliny města jsou dnes známy pod jménem el-‘Al asi 3 km ssv od Ezebonu.

Eleazar [= Bůh pomáhá a pomohl]. 1. Třetí syn nejvyššího kněze Arona a Alžběty, dcery Aminadabovy, a otec Finesův [Ex 6,25]. Se svými bratřími Nádabem, Abiu a Itamarem byl pomazán za kněze [Ex 6,23; Nu 3, 2—4]. Když Nádab a Abiu bez potomků zemřeli [Lv 10,1n; Nu 3,4], vykonával úřad kněžský ještě za života Aronova spolu s bratrem Itamarem. Nadto se stal E. knížetem nad knížaty levitskými [Nu 3,32]. Před samou smrtí Aronovou obdržel na hoře Hor odznaky nejvyššího kněze [Nu 20,28; Dt 10,6]. Jako nejvyšší kněz vykonával s Mojžíšem sčítání lidu [Nu 26,3-4]. Za Jozue se zúčastnil při rozdělování země kananejské mezi izraelská pokolení [Joz 14,1]. Byl pochován na pahorku svého syna Finesa [na hoře Efraim], který jej následoval ve velekněžské hodnosti [Joz 24,33; Sd 20,28].

2. Syn Abinadabův, bydlící na pahorku u Kariatjeharim, kde opatroval truhlu Hospodinovu [1S 7,1].

3. Syn Dodi Achochitského z pokolení Benjaminova, jeden ze tří udatných Davidových bojovníků v boji proti Filištinským [2S 23, 9; 1Pa 11,12].

4. Syn Moholi, vnuk Merariův [1Pa 23,21n; 24,28], levita [sr. Nu 36, 6-9].

5. Kněz, jenž se s Nehemiášem zúčastnil slavnosti

posvěcení nových zdí jerusalemských jako hudebník [Neh 12,27-42].

6. Izraelec ze synů Farosových, jenž pojal za ženu cizozemku a pak ji zapudil [Ezd 10,25].

7. Levita, syn Finesův [Ezd 8,33].

8. Syn Eliada v rodokmenu Ježíše Krista [Mt 1,15].

Elef [= vůl], vesnice benjaminská někde poblíž Jerusalema [Joz 18,28].

Elchánan [= Bůh se smilovává]. - 1. Syn Járe Oregim Betlémského, udatný válečník za časů krále Davida, který zabil Lachmi, bratra Goliáše Gittejského [podle nejistého textu v 2S 21,19; 1Pa 20,5].

2. Syn Dodi Betlémského, jeden z třiceti udatných mužů Davidovy osobní stráže [2S 23,24; 1Pa 11,26].

Eli [= můj Bože], Mt 27,46; sr. Ž 22,2

*Elóji.

Élí [= vysoký, vznešený, snad staženina: Bůh je vznešený?]. Potomek Aronův, syn jeho nejmladšího syna *Itamara. Jako kněz v *Sílo při stánku úmluvy byl i soudcem v Izraeli po dobu 40 let [1S 1,9n, sr. 1Kr 2,27; 1Pa 24,3.6]. Byl předchůdcem svého vychovance Samuele [1S 3,1], posledního soudce. Jeho synové Ofni a Fines, kteří svého otce v jeho vysokém stáří zastupovali ve vykonávání kněžského úřadu, svým vyděračstvím zlehčili úřad kněžský i oběti; ač to Élí nelibě nesl, neuměl tomu zabránit. Pro tuto zaviněnou neposlušnost Božích řádů byl mu předpověděn pád jeho domu [1S 2,30-36; 3,11-18; sr. 1Kr 2,35]. Ve válce s Filištinskými padli oba synové Ofni a Fines v bitvě u Ebenezer a truhla úmluvy se dostala do rukou Filištinských [1S 4,1—11]. Zpráva o této strašlivé události měla vzápětí náhlou smrt E. [1S 4,13-18]. Přes svou oteckou slabost byl E. muž velice zbožný, který se pokorně podroboval vůli Boží [1S 3,18] a jemuž ztráta truhly Boží byla nesnesitelnou ranou [1S 4,18]. Zemřel star 98 let [1S 4,15]. Kněžství po ztrátě truhly Boží, jež symbolisovala Boží milostivou přítomnost, pozbylo na čas významu a bylo nahrazeno úřadem prorockým v osobě Samuelově.

Eliáb [= Bůh je Otec]. - 1. Syn Helonův, vůdce v pokolení Zabulon, jmenovaný při prvním sčítání lidu na poušti Sinai [Nu 1,9; 2,7; 7,24.29; 10,16].

- 2. Syn Fallův, otec Datana a Abirona z pokolení Rubenova [Nu 16,1.12; 26,8-9; Dt 11,6]. - 3.

Prvorozený syn Izai, bratr Davidův, který svým královským vzezřením dovedl zmásti i Samuela [1Pa 2,13; 1S 16,6; 17,13.28]. - 4. Levita v době Davidově, hrající na loutnu a »nosič« při truhle úmluvy [1Pa 15,18.20; 16,5]. - 5. Přední válečník z pokolení Gád, který přišel k Davidovi do Sicelechu, když utíkal a kryl se před Saulem [1Pa 12,1-9]. - 6. Levita, syn Nachat z čeledi Kahat, praotec proroka Samuela [1Pa 6,1.27].

Eliada [= Bůh zná]. - 1. Syn Davidův, narozený po jeho nastolení v Jerusalemě [2S 5,16; 1Pa 3,8]. - 2. Udatný válečník, vojevůdce 200.000 mužů z pokolení Benjaminova

ve vojsku Jozafatovu [2Pa 17,17]. — 3. Otec Rázona, odpůrce Izraelova za dob Šalomounových i po nich [1Kr 11,23n].

Eliah [= Jahve je Bůh; totéž jako *Eliáš]. 1. Izraelec, který za časů Ezdrášových pojal a potom zapudil ženu cizozemku [Ezd 10,26. V Karafiátově překladu: Eliáš]. — 2. Kněz z rodu Charimova, který se oženil s pohan-kou [Ezd 10,18,21].

Eliachba [= Bůh se skrývá?] Salborský, jeden ze 30 hrdinů Davidovy osobní stráže [2S 23,32; 1Pa 11,33].

Eliachim [= Bůh upevní, utvrdí?; totéž co Eliakim?]. Syn Meleův a otec Jónamův v rodokmenu Ježíšově [L 3,30n]. Žil před zajištěním babylonským a prostřednictvím Nátonovým pochýzel z rodu Davidova. *Rodokmen Ježíšův.

Eliakim [= Bůh postaví]. 1. Syn Helkiášův, správce domu Ezechiášova [Iz 36,3,11,22; 2Kr 18,18,26,37], nástupce Sobny sesazeného pro pýchu v tomto úřadě [Iz 22,15-20], muž zbožný, který se osvědčil v jednání s posly assyrsitého krále Senacheriba [2Kr 19,1-5; Iz 37,2], když přitáhl, aby obléhal Jerusalema. Izaiáš mu dal taková zaslíbení, že E. byl pokládán za typ mesiáše.

2. Syn Joziášův, ustanovený od faraóna Nechoha za krále nad Judou. Přeměnil jeho jméno na Joakim, 608-597 [2Král. 23,34; 2Pa 36,4].

3. Kněz za dnů Nehemiášových, který spolupůsobil při posvěcování nových zdí jerusalemských [Neh 12,27,41].

4. Syn Abiuda, otec Azorův v rodokmenu Ježíše Krista [Mt 1,13].

Eliam [= Bůh je Příbuzný]. 1. Otec Bet-sabé, ženy Davidovy [2S 11,3]. V 1Pa 3,5 je nazýván Amielem, což snad vzniklo přesmyčkou souhlásek původního jména [smysl jména se tím nemění]. — 2. Jeden z třiceti Davidových udatých válečníků [2S 23,34], syn Achitofelův [nejde-li o téhož jako v 1.].

Eliasib [= Bůh znovuzřídí, obnoví]. 1. Kněz v době Davidově z jedenácté třídy nad věcmi svatými [1Pa 24,12].

2. Syn Elioenai, jeden z posledních potomků královské rodiny Davidovy z rodu Zorobabelova [1Pa 3,24].

Nejvyšší kněz v Jerusalemě v době budování městských hradeb za časů Nehemiášových [Neh 3,1,20n] Ve funkci velekněze měl právo přidělovat pokojíky v chrámě [Ezd 10,6]. Zneužil tohoto práva a přidělil chrámový pokoj svému příbuznému Tobiaši Ammonitskému [Neh 13,4n,28].

4. Zpěvák v době Ezdrášově, který pojal za ženu cizozemku a pak ji zapudil [Ezd 10,24].

5. Syn Zattu z lidu, kteří pojali ženy cizozemky a na popud Ezdrášův je zapudili [Ezd 10,27].

6. Syn Dani, který na návod Ezdrášův zapudil ženu cizozemku [Ezd 10,36].

Eliáš [= Hospodin je Bohem]. 1. Tesbitský, nejvýznamnější prorok izraelský za králů Achaba a Ochoziáše [v první pol. 9. stol. př. Kr.]. O jeho rodině a rodišti se nám

Eliah Eliáš [149]

nic bližšího neudává. Podle některých pocházel z Tesby [Tišbe] v Galileji, ale byl obyvatelem Galádským [1Kr 17,1]. Už svým zevnějškem vzbuzoval pozornost. Nosil pověstný plášť, do něhož zavinoval svou tvář v dobách prorockého vzrušení [1Kr 19,13], a kožený pás, jímž byl přepásán [2Kr 1,8]. Byl zástupcem starší školy prorocké. Z jeho působení vyniká čtvero událostí:

1. Nejprve se proslavil svou horlivostí pro výhradně sloužení Hospodinu [monolatrie 1Kr 17-18] a proti modlářství královských manželů Achaba [875-854] a Jezábel, kteří v zemi zavedli kult tyrského Bála, Milkarta, božstva podsvětí, jehož družkou byla Ašera, bohyně plodnosti, a tak ohrožovali jedinečnost Hospodinovu. Předpověděl hlad v zemi jako Boží soud nad bálismem. Sám se však musel skrýt u potoka Karit [1Kr 17,3] a později, když potok vyschl, v Sareptě Sidonské [1Kr 17,9-24]. Třetího roku navrátil se do země izraelské a smluvil s Achabem shromáždění lidu i všech Bálových kněží k obětní slavnosti na hoře Karmél. Zde přesvědčil shromážděné, že hladová pohroma je následek Božího hněvu nad modlářstvím. Kněží Bálovi byli pobiti a toužebný déšť se dostavil [1Kr 18,1-40; sr. Dt 13,13-16; 17,2-5].

2. Jezábel však, když se dověděla o pohromě, jež stihla její kněze, začala krutě pronásledovati E. i jeho stoupence. Oltáře Hospodinovy byly pobořeny a proroci pomordováni. Tímto obratem událostí bolestně sklíčen a na duchu zlomen, utíká E. před Jezábel a žádá si smrti. Ale Hospodin, který sám u něho tento stav způsobil [1Kr 19,4-7], aby mu ukázal lidskou slabost, zjevil se mu na Orébě v posvátné jeskyni [sr. Ex 24,18;34,28; Dt 9,9,18; Mt 4,2] jako Bůh všemohoucí, který má své plány. Možná, že vidění, které měl E. před jeskyní, bylo také jakousi výčitkou: Bůh není ani v podvracejícím hromu, ani v ničivém blesku, ale v hlasu tichém a temném. Je to dokonalá změna v nazírání, srovnáme-li je s Ex 19,16-18! Na Orébu přijal E. tři rozkazy, aby pomazal Hazaele v Damašku za krále nad Sýrií, Jehu za krále izraelského a Elizea, syna Safatova, za proroka místo sebe. Hospodin »dlouhočekající a shovívající« jest E-ovi tedy víc než jen národním Bohem; stojí nad národem, má k němu své naprosté požadavky, od nichž mu nelze ustoupiti, byť národ měl i zahynouti. Nepřátelé Izraelovi se stanou nástrojem Boží vůle i proti Izraelovi. E. tím zachránil jahvismus v Izraeli před rozkladem, jenž hrozil se strany kultu Bálová.

3. Třetí význačná událost z doby E. je úkladná vražda Nábotova, kterou zosnovala Jezábel pro samolibou choutku Achabovu po vinici, kterou mu Nábót nechtěl prodati, protože dědictví po otcích mělo také význam kul-tický a zbaviti se ho svévolně bylo totéž jako pohrdnutí Hospodinem [sr. *Ezau a Jákob!]; 1Kr 21,7-20. Tu se znenadání objevil E. před

[150] Eliata-Eliel

Achabem a ohlásil jemu i jeho domu smrt pro tuto nešlechtnost [1Kr 21,21-24 sr. 22,1-40]. E. tu statečně hájí Bohem stanovený právní řád. Bůh vyžaduje spravedlnost a mstí nevinně prolitou krev. E. se zasazuje o stará izraelská práva I i proti králi a jeho božnosti, jež má docela jiné kořeny, než je dovoleno v Izraeli.

4. Menšího významu je vypravování o smrti Ochoziášově [2Kr 1,2-8.17]. Ochoziáš stonal a poslal posly do Akaron k Belzebubovi s dotazem, zda se uzdraví, ale E. vrátil posly zpět se vzkazem, že Ochoziáš jistotně umře, protože posílá do Akaron, jako by nebylo Boha v Izraeli. Tento vzkaz pak králi osobně potvrdil [2Kr 1,1-17]. Bylo to asi brzy po smrti Ochoziášově, když E. poslal list králi judskému Jehoramovi s výtkou, že se přichycuje modlářství, a s předpovědí jeho smrti [2Pa 21,12-15]. E. podle Božího rozkazu uvádí Elizea v úřad prorocký. Poté byl podle 2Kr 2,1—12 na ohnivém voze vzat do nebe [srov. Gn 5,24].

5. Hrdinná postava E. zanechala po sobě mocný a trvalý dojem. Souviselo to jistě s jeho tajemným odchodem [2Kr 2,11], jehož způsob byl pokládán za odměnu jednak jeho horlivosti pro Hospodina, jednak jeho svatosti, jež byla zdůrazňována zvláště v době pozdního židovství. Ale i prorocství o jeho novém příchodu [Mal 4,5n] jako předchůdce Mesiášova [Mal 3,1] přispělo k tomu, aby byl pozdním židovstvím zařazen mezi anděly-pomocníky v nejvyšší nouzi [Mk 15,35n]. Jako připravovatel cesty Hospodinovy bude mít hlavně dvojí úkol: zmiřňovati hněv Hospodinův před zahájením soudu [Mal 4,5] a »obrátit srdce otců k synům« [Mal 4,6]. Mimobiblické knihy pozdního židovstva zdůrazňují však více funkci E. jako předchůdce Mesiášova, jehož úkolem bude náprava všech věcí [Mk 9,12; Mt 17,11], pozůstávající jednak ve vnitřní obnově Božího lidu [L 1,16n], jednak v obnově vnější jeho existence, a konečně v ohlášení času spásy a uvedení Mesiáše v jeho úřad po potření Antikrista.

6. V NZ se připomínají čtyři události ze života E. Především jeho úkol v době sucha [L 4,25; Jk 5,17 sr. Zj 11,6], při čemž Jk 5,17n ilustruje na E., jenž byl »člověk jako my«, moc modlitby spravedlivého člověka. Dále se připomíná pobyt E. u vdovy v Sareptě, jako doklad, že Bůh může poskytnout spásu pohanům a odebrat ji vyvolenému národu [L 4, 25n]. Ujištění, dané E., že Bůh má v Izraeli 7000 věrných [1Kr 19,18], dává Pavlovi jistotu, že Bůh má i v lidu izraelském nové doby vyvolený svatý ostatek [Ř 11,2—5]. Konečně u L 9,54 se učedníci dovolávají Božího soudu, který se uskutečnil prostřednictvím Eliášovým [2Kr 1,10.12]. Ježíš to odmítá jako něco neslučitelného s duchem evangelia a jeho posláním.

O některých pozdně židovských představách, jež se dostaly i do NZ, jsme se už zmínili

[Mk 15,35n; Mt 27,47.49]. Jan Křtitel byl některými pokládán za Eliáše [J 1,21.25], jimi však za E. považovali Ježíše [Mk 6,15; L 9,8; Mk 8,28; L 9,19]. Na druhé straně však zákoníci potírali mesiášství Ježíšovo poukazem na to, že E. ještě nepřišel [Mk 9,11]. Ale tradice, udržovaná patrně mezi učedníky Jana Křtitele [L 1,14-17], ukazuje, že Jan Křtitel byl pokládán za předchůdce Mesiášova, kdežto podle J 1,21.25 Jan Křtitel jasně odmítá sebeztožnění s Eliášem. Chce zůstatí jen hlasem volajícího na poušti [J 1,23; Iz 40,3].

Ježíš sám prohlašuje, že v Janu Křtitelovi se naplnilo prorocství Malachiášovo [Mt 11, 10.14; L 7,27; sr. Mk 9,13], ovšem ne v tom smyslu, že by Jan Křtitel byl vtělením E. [sr. Mk 1,2; L 1,16n.76]. Smyslem tohoto funkčního ztotožnění Křtitele s Eliášem jakožto bezprostředním předchůdcem dne Hospodinova je nepřímé, náznakové, ale přece zřetelné prohlášení mesiášství Ježíšova. Ve vypravování o proměnění Páně [Mk 9,4-5; Mt 17, 3-4; L 9,30.33] se mluví o tom, že Mojžíš a Eliáš se zjevili, aby rozmlouvali s Kristem. Snad tu Mojžíš a Eliáš představují Zákon a Proroky, kteří se sklánějí před něčím vyšším, co přišlo v Kristu; anebo je tu zachycena tradice pozdního židovstva, že Mesiáš bude mít dva předchůdce [měli to být Enoch a Eliáš nebo Mojžíš a Eliáš, neboť i Mojžíš podle tradice byl vzat k Bohu podivuhodným způsobem]. Jejich zjevení má eschatologický význam: oznamuje počátek »posledního času«, jenž bude zahájen utrpením Ježíšovým [Mk 8,3 In; L 9,31].

Zvláštní tradici máme ve Zj 11,3n, kde se mluví o utrpení navrátivšího se E. Zdá se, že i u Mk 9,12 je naznačena tato myšlenka trpícího předchůdce Mesiášova.

2. Syn Jerochamův z pokolení Benjaminova, bydlící v Jerusalemě [1Pa 8,27].

3. *Eliah.

Eliata [= Bůh přichází], syn Hémanův, hudebník za vlády Davidovy [1Pa 25,1.4.27].

Eliazaf [= Bůh přidal].- 1. Syn Duelův, přední z pokolení Gád při sčítání lidu na poušti Sinai [Nu 1,14; 2,14; 7,42.47; 10,20]. — 2. Syn Laelův, levita, kníže domu Gersonského za putování po poušti [Nu 3,24].

Elihoenai [= k Hospodinu mé oči?], syn Zerachášův, který v čele 200 mužů doprovázel Ezdráše z Babylona [Ezd 8,1.4].

Eliel [= Él je Bohem]. - 1. Levita z rodiny Kahat a praotec proroka Samuele [1Pa 6,1.34].

2. Jeden z vynikajících mužů z té poloviny pokolení Manassesova, která se usadila v. od Jordánu [1Pa 5,24].

3. Syn Simeiův z pokolení Benjaminova [1Pa 8,1.20.21].

4. Syn Sasákův z pokolení Benjaminova [1Pa 8,22.25].

5. E. Machavimský, jeden z vynikajících rytířů Davidových [1Pa 11,26.46].

6. Jíný z Davidových rytířů [1Pa 11,47].

7. Jeden z utečenců z pokolení Gádova, který

se uchýlil k Davidovi do Sicelechu [1Pa 12, 1.8.11].

8. Kniže ze synů Hebronových, levita v době Davidově [1Pa 15,9.11].

9. Jeden z dozorců úředníků nad oběťmi a desátky v době Ezechiášově [2Pa 31,13].

Elienai [pravděpodobně = k Hospodinu mé oči], Benjaminský, syn Simeiov [1Pa 8,20n].

Eliezer [= Bůh je spomocník]. 1. Abrahamův služebník, který spravoval všechny věci v jeho domě. V Gn 15,2 je nazván »Damašský Eliezer«. Číselná hodnota jeho jména je 318. Z toho někteří vykladači usuzovali, že tak vzniklo číslo 318 Abrahamových bojovníků [Gn 14,14]. Byl to asi týž E., o němž je řeč v Gn 24,2 [byl vyslán hledat nevěstu *Izákovi].

2. Druhý syn Mojžíšův a jeho manželky Zefory. Jeho jméno připomíná vysvobození z Egypta [Ex 18,4; 1Pa 23,15.17].

3. Syn Becherův, vnuk Benjaminův [1Pa 7,8].

4. Kněz za krále Davida, jeden z těch, kteří byli ustanoveni k trubení před truhlou Boží, když byla nesená z domu Obedomova do Jerusalema [1Pa 15,24].

5. Syn Zichrův, vůdce pokolení Rubenova za časů krále Davida [1Pa 27,16].

6. Syn Dodavahův z Maresa v Judstvu, prorok, který horlil proti tomu, že Jozafat »se tovaryšil« s Ochoziášem, králem izraelským [2Pa 20,37].

7. Jeden z předních mužů, vyslaných Ezdrášem do Chasífe, aby vyhledal levity a Netinejské, jichž byl mezi navrátilci nedostatek, a vyzval je k připojení k výpravě do Jerusalema [Ezd 8,16n].

8. Kněz [Ezd 10,18].

9. Levita [Ezd 10,23].

10. Izraelita ze synů Charimových, kteří pojali za ženy cizozemky a pak je na popud Ezdrášův vypudili [Ezd 10,31].

11. Syn Joramův v rodokmenu Ježíšově, který žil v době mezi Davidem a zajištěním Babylonským [L 3,29].

Elifal. Syn Urův, jeden z rytířů Davidových [1Pa 11,35], ve 2S 23,34 nazývaný Elifelet, syn Achasbaiův.

Elifaz. 1. Syn Ezaua a Ady, jeho ženy, otec Temana [Gn 36,4; 1Pa 1,35.36].

2. E. Temanský, přední ze tří přátel Jobových [Jb 2,11], který si obral za úkol dokázat, že tresty Boží v tomto světě jsou spravedlivé, že utrpení je důkazem hříchu, který nutno vyznat. Proto nutí Joba v souhlase se svými přáteli, aby svůj hřích uznal a obrátil se [Jb 4,1.17–19; 15,1.17nn]. Jobovy odpovědi tento názor vyvracejí.

Elifele, zpěvák a harfeník, levita, který pomáhal při přenosu truhly Boží z domu Obedomova [1Pa 15,18–21].

Elifelet [= Bůh je vysvobození?]. 1. Poslední z 13 synů Davidových, narozený v Jerusalemě [2S 5,16; 1Pa 14,7]. – 2. Jiný syn Davidův, narozený v Jerusalemě [1Pa 3,5n]. – 3. Syn Achasbaiův, jeden z Davidových rytířů [2S 23,34]. *Elifal. – 4. Potomek Jonatanův [1Pa 8,33.39]. – 5. Syn Adonkiamův, který se vrátil z Babylona s Ezdrášem [Ezd 8,13]. –

Elienai–Elisama [151]

6. Syn Chasumův, jenž na návod Ezdrášův vypudil manželku-cizozemku [Ezd 10,33].

Elihu [= on je Bůh]. 1. Syn Barachele Buzitského z rodu syrského, čtvrtý z přátel Jobových. Jeho řeči jsou zaznamenány v Jb 32–37. Jméno jeho připomíná rodinu Buzovu, syna Náchorova, synovce Abrahamova [Gn 22,21 sr.Jb 32,2].

2. Syn Tohu, praotec proroka Samuele [1S 1,1], který se jinde jmenuje Eliab nebo Eliel [1Pa 6,27.34].

3. E. z bratří Davidových, přední nad pokolením Judovým [1Pa 27,18]. V 1S 16,6 se nazývá Eliab.

4. Hejtman nad tisíci v pokolení Manassesově, který přešel k Davidovi do Sicelechu, když opustil vojska filisténská v předvečer bitvy na hoře Gelboe [1Pa 12,20].

5. Levita Chorejský, syn Semaiášův z čeledi Obedomovy, vrátný při chrámu za časů krále Davida [1Pa 26,7].

Elichoref, syn Sisův, písař Šalomounův [1Kr 4,3].

Elika, jeden z 30 vynikajících rytířů Davidových z rodiny Charod [2S 23,25].

Elim [= posvátné stromy, botanicky neztvrditelné, snad duby, terebinty a j.], druhá ze stanic, kde se utábořili Izraelští po přechodu přes Rudé moře někde mezi Mara a pouští Sin. Bylo zde 12 studnic a 70 palem [Ex 15, 27; 16,1; Nu 33,9n]. Je to prý dnešní Vadi Garandel nebo Tajbeh nedaleko Sinai, asi 100 km j. od Suezu.

Elimelech [= Bůh je Králem], muž z pokolení Judova z čeledi Ezronovy, bydlící v Betlémě Judově v době soudců; když byl hlad v zemi, odešel se svou ženou *Noemi a dvěma syny Mahalonem a Chelionem do krajiny Moábské, kde zemřel [Rt 1,2–3; 2,1.3; 4,3.9].

Elioenai [= k Bohu jsou mé oči?]. 1. Muž z rodiny Davidovy z rodu Sechaniova [1Pa 3,22n]. – 2. Potomek Simeonův [1Pa 4,24.36]. – 3. Syn Becherův z pokolení Benjaminova [1Pa 7,8]. – 4. Syn Meselemiáše ze synů Chóre, levita [1Pa 26,2–3]. – 5. Dva z těch, kteří na popud Ezdrášův vypudili své pohanské manželky [Ezd 10,10.19.22.27].

Elisa, vnuk Jafetův, pravnuk Noemův [Gn 10,1–4]. Bydliště jeho potomků podle Ez 27,7 byly ostrovy [spíš pobřežní krajina] Elisa, kde Feničané kupovali šarlatové barvivo. Nebylo dosud možno místa ta zjistiti. Někteří myslí, že se tím rozumí Recko vůbec, jiní Itálie, ostrov Sicílie nebo Kartágo. Jiní tvrdí, že jde o krajinu poblíž Gilicie. Zdá se správnějším vztahovati toto jméno na nějaké pokolení než na místo.

Elisama [= Bůh slyší]. – 1. Syn Amiudův, přední z pokolení Efraimova při sčítání lidu na poušti Sinai [Nu 1,10; 2,18; 7,48; 10,22]. Podle 1Pa 7,26 byl Elisama dědem Jozuovým. 2. Syn Davidův, narozený v Jerusalemě [2S 5,16; 1Pa 3,8; 14,7].

[152] **Elisua–Elói**

3. Jiný syn Davidův [2S 5,16; 1Pa 3,6], který se jinde nazývá Elisua [1Pa 14,5].

4. Potomek z rodiny Judovy, syn Jekamiášův [1Pa 2,41].

5. Otec Netaniášův a děd Izmaelův [2Kr 25,25; Jr 41,1].

6. Kancléř krále judského Joakima, pravděpodobně děd Izmaelův, který odstranil Godoliáše, dosazeného Babyloňany [Jr 36,12.20. 21; 2Kr 25,25; Jr 41,1]. *č. 5.

7. Kněz v době Jozafata, judského krále. Měl za úkol vyučovat v judských městech [2Pa 17,8].

Elisua [= Bůh je spása], syn Davidův [2S 5,15; 1Pa 14,5], jenž v jiném seznamu má jméno Elisama [1Pa 3,6].

Elisur [= Bůh je skála], syn Sedeurův, kníže vojska Rubenova v době putování po poušti [Nu 1,5; 2,10; 7,30.35; 10,18].

Eliud [snad = Bůh je veličenstvo], syn Achimův v rodokmenu Ježíšově, otec Eleazarův [Mt 1,15].

Elizafan [= Bůh ukrývá.] 1. Syn Uzielův z čeledi Kahat v době sčítání lidu na poušti Sinai, levita [Nu 3,30 sr. Ex 6,18.22]. Pomáhal při odnášení mrtvol Nadaba a Abiu z tábora [Lv 10,4]. – 2. Syn Farnachův, kníže z pokolení Zabulon při putování po poušti [Nu 34,25].

Elizafat [= Bůh soudí], setník, který podporoval Joiada ve vzpouře proti *Atalii [2Pa 23,1].

Elizeus [= Bůh je spása], syn Safatův z města *Abelmehula v údolí Jordánském v pokolení Izachar, prorok za králů Jorama až Joasa, žák a nástupce Eliášův, ustanovený již za pobytu Eliášova na Orébě [1Kr 19,16–19]. Při loučení s Eliášem si vyzádal dvojnásobný díl ducha Eliášova. Plášť Eliášův mu zůstal jako zázračná památka po uctívaném mistru [2Kr 2,1–18]. Sledoval též cíl jako Eliáš: vyhubiti modlářství v Izraeli. Přitom plně využíval svého politického vlivu a oblíbenosti mezi lidem. Doprovázel krále Jorama, syna Achabova, a Josafata, krále judského, když společně s králem edomským vedli válku proti Mésovi, králi Moabskému. Opatřil podivuhodným způsobem vodu izraelskému vojsku na poušti Idumejské, jv od dolejšího konce Mrtvého moře, a předpověděl vítězství [2Kr 3,4–27]. Když pak král syrský obléhal Samaří a v městě vypukl hlad, způsobil podivuhodné vysvobození [2Kr 6,24–7,20]. Další událost, zapadající do politického rámce, jest uzdravení Námána, vznešeného Aramejce, od malomocenství [2Kr 5]. Předpověděl zavraždění krále Benadada Hazaelem [2Kr 8,7–15]. Podporoval hejtmana jízdy Jehu a měl rozhodující vliv na revoluci, která svrhla dům Achabův a vyzvedla Jehu [2Kr 9,1n]. Krvavé vyhubení modlářství Bálova [2Kr 10,10–11] stalo se s jeho souhlasem. Bylo to tak krvavé, že prorok Ozeáš [1,4–5] v činech Jehu viděl vinu, kterou mohl shladiti pouze zánik dynastie i izraelské říše.

Místa E. působení byla Karmél [2Kr 2,25], Galgala [2Kr 4,38–41], Jericho [2Kr 2,18], Samaří, Dotain [2Kr 6,13.20] a Damašek. S prorockými školami byl E. v úzkém styku. Byl jejich hlavou [2Kr 2,15n; 9,1], zastáncem [2Kr 4,1n.38n; 6,1n]. Jeho postávaje opředena mnohými divy a zázraky [2Kr 2,19–25; 3,11–27; 4,1–44; 6,1–7]; ano ještě v hrobě činí divy [2Kr 13,20n]. Zemřel za krále Joasa, vnuka Jehu, působiv alespoň 55 let. Zdá se, že poslední léta svého života trávil v ústraní.

V NZ je o něm jen jediná zmínka v kázání Ježíšově [L 4,27 sr. 2Kr 5,14] jako doklad toho, že žádný prorok není vzácný ve své vlasti a že Bůh svou milost prokazuje i poňanům.

Elkan, Elkán *Elkána.

Elkána [= Bůh (jej) stvořil?]. 1. Levita, syn nebo spíše vnuk Choré z čeledi Kahat [1Pa 6,22n.36; Ex 6,24].

2. Potomek hořejšího [1Pa 6,16.35].

3. Jiný levita z čeledi Kahat, syn Jerochamův a otec Samuele, proslulého soudece a proroka. Vše, co je o něm známo, je obsaženo v 1S 1,4. 8.19.21.23; 2,20; 1Pa 6,23.27.34].

4. Levita, přebývající ve vsích Netofatských [1Pa 9,16].

5. Ghorejský, který se připojil k Davidovi v Sicelechu, když se skrýval před Saulem [1Pa 12,6].

6. Vrátný u truhly Boží za vlády Davidovy [1Pa 15,23].

7. Vysoký hodnostář krále judského Achasa. Při loupežném nájezdu Pekachově do Judstva byl zabit rytířem efrainským Zichrim [2Pa 28,7].

Elkošský [Na 1,1], obyvatel místa Elkoš, podle pozdní a neověřené tradice Alkuš, dva dny cesty s. od Nimive. Podle jiné tradice šlo o místo v Galilei [Elkesi, Helkesaei] nebo v Judstvu [nyn. Bet Gabre = Beit Džibrin] j. od Begabaru. Někteří badatelé ztotožňují Elkoš s Kafarnaum, protože toto jméno se může přeložit »Vesnice Nahumova« [Kefar-Nachúm] a Nahum prý pocházel z Elkoš. Ze SZ se však nedovídáme ničeho ani o prorokovi, ani o jeho domnělém rodišti! x

Elmaišťi, jinde zvaní Elamitšťi, kteří byli násilně usazeni v Samaří po vyvrácení severní říše izraelské. Po návratu Židů z Babylona se spojili s jinými, aby zabránili znovuvybudování Jerusalema a chrámu (Ezd 4,9). *Elam.

Elmódam, syn Erův v rodokmenu Ježíšově se strany Josefov. Žil v době před vyhnáním babylonským [L 3,28].

Elnám [= Bůh je přívětivý], otec několika rytířů Davidových [1Pa 11,46].

Elnatan [= Bůh dal]. – 1. Syn Achborův [Jr 26,22; 36,12.25], otec Nechusty, matky Joachinovy [2Kr 24,8]. Bydlel v Jerusalemě. – 2. Jména tří mužů, vyslaných Ezdrášem, aby sehnali v Chasifii potřebný počet levitů, jichž se vystěhovalcům do Palestiny nedostávalo [Ezd 8,15n].

Elói [aram. »můj Bože«, hebr. Elí] ve výkřiku »Elói, Elói, lama zabachtani« [»Bože

můj, Bože můj, pročs mne opustil?!« Mk 15,34 sr. Mt 27,46] chtěli někteří vykládat jako výraz zoufalství, jako nejhlubší bod Ježíšova utrpení, kdy prožíval hrůzu opuštěnosti od Boha a snad i dokonce ztroskotání svého díla. Ale už to, že tu jde o citát ze Ž 22,2, ukazuje, že Ježíš se pokouší zpívat tento žalm. To nedělá zoufalec, ale ten, jenž žije Písmem a chce naplnit Písmo. Těžkost je jen v tom, že Mk tu užívá aramejštiny. Tě by bývali okolostojící rozuměli a nemohli by se domnívat, že volá Eliáše. Mk vůbec má zálibu v arameismech [na př; 7,34] právě tak jako Jan.

Elon [= dub nebo terebint?]. 1. Hetejský, jeho dcera byla ženou Ezaua [Gn 26,34; 36,2]. 2. Druhý ze tří synů Zabulonových, zakladatel čeledi Elonské [Gn 46,14; Nu 26,26]. 3. Zabulonský, po deset let soudce izraelský. Pochován jest v Aialon v zemi Zabulon [Šd 12,11n]. 4. Vesnice na pomezí pokolení Dan [Joz 19, 33,43].

Elot *Elat.

Elpál [= Bůh dělá], syn Sacharaima a Ghusimy, bratr Abitobův z pokolení Benjamína, zakladatel četných rodin [1Pa 8,11n].

Elteke, město na území pokolení Dan, přidělené levitům [Joz 19,44; 21,23]; leželo asi 9 km jv od Akaron a 11 km ssz od Tamna [Joz 19,43]. R. 701 bylo i se svým okolím vráceno od Senacheriba ve válce proti Egyptu.

Eltekon, vesnice v horách judských asi 6 km záp. od Betléma [Joz 15,59].

Eltolad, nejjižnější město judské, přidělené pokolení Simeonovu [Joz 15,30; 19,4], asi 20 km jv od Bersabé. V 1Pa 4,29 se nazývá Tolad, což vedlo k domněnce, že el je jen určitý člen jako v arabštině a že tedy jméno znamená: zrození, pokolení.

Elul [z akkadštiny], jméno šestého měsíce [srpen–září]. Měl 29 dní [Neh 6,15]. *Měsíc.

Eluzai [= Bůh je má síla], jeden z bojovníků, kteří se připojili k Davidovi v Sicelechu [1Pa 12,5].

Elymas, přízvisko židovského čarodějníka Barjeza na ostrově Cypru v městě Páiu [Sk 13,6n], jenž se snažil odvrátiti Sergia Pavla, římského prokonsula, od křesťanství. Ap. Pavel ho zbavil dočasně zraku a tak odstranil pochybnosti prokonsulovy o pravdě křesťanství. Jméno E. snad znamená tolik jako mág. Je odvozeno z arabského kmene, značícího »moudrý, mudrc«. Znalosti mágů byly polo-vědecké a polomystické.

Elzabad [= Bůh věnoval, vybavil]. 1. Bojovník z pokolení Gadova, který se připojil k Davidovi v Sicelechu [1Pa 12,12]. – 2. Levita, syn Semaiášův z rodu Obededomova. Vrátný domu Hospodinova [1Pa 26,7].

Emat. 1. Město na řece Orontes asi 190 km s. od Damašku a pohoří Hermonu [Joz 13,5]. Podle nalezených nápisů bylo založeno patrně Hetejskými. V 8. stol. př. Kr. bylo vedle Damašku nejčelnějším městem v Horní Sýrii. Tohi, král E., Davida přátelsky pozdravil, když porazil Hadadezera, krále Soba [2S 8,9n;

Elon–Emaus [153]

1Pa 18,3,9n]. Za Šalomouna bylo podřízeno říši izraelské [1Kr 4,21–24; 8,65] a sloužilo hlavně za obchodní skladiště [2Pa 8,3–4]. Brzy však se opět osamostatnilo, až je dobyl Jeroboám II. spolu s Damaškem [2Kr 14,28]. E. je v bibli často uváděno jako hraniční město na severu země Kananejské [Nu 13,22; 34,8; 1Kr 8,65; Am 6,2,14; 2Kr 14,28]. Později padlo do rukou Assyrských [2Kr 18, 34; 19,13]. Mezi cizími osadníky, usazenými v Samaří, byli také někteří z E., kteří tu zavedli uctívání modly Asima [2Kr 17,24,30]. Snad také naopak někteří Izraelité byli přesazeni do E. [Iz 11,11]. Podle Jr 49,23 se zdá, že E. v té době bylo podrobena Damašku. Ezechiel [47,16n,20; 48,1] ovšem doufá, že E. bude zase připojeno k říši Izraelské. Na místě někdejšího E. stojí nyní město Hama s úzkými nepravidelnými ulicemi, několika mešitami a asi 40.000 obyvateli; je obklopeno mnohými zahradami. Antiochus Epifanes je nazval Epifania, ale domorodci říkali tomuto městu dále E. a také nynější pojmenování Hama se příliš neliší od původního pojmenování.

2. Území, jež bylo ovládáno městem E., bylo také nazýváno E. K tomuto území patřila i město Ribla [2Kr 23,33]. *Amata.

3. E. Soba, pravděpodobně nějaká sousedící koaliční království Emat a Soba anebo místo E., jež patřilo syrskému království Soba. Tohoto místa se zmocnil Šalomoun [2Pa 8,3] v době stavby jerus. chrámu.

Emaus, městečko vzdálené 60 honů, t. j. 11 km od Jerusalema [L 24,13–19; Mk 16, 12–13]. Není jisto, kde ležely E., o nichž čteme v evangeliích. Palestinologové udávají tři místa, z nichž každé má určité známky pravděpodobnosti. Je to především Kubeibe při silnici jařské ve vzdálenosti 11 km od Jerusalema. Je tam františkánský chrám, zbudovaný r. 1873 na starých zříceninách, pocházejících z 5. a 6. stol., o nichž se tvrdí, že naznačují místo, kde uředníci večereli s Ježíšem Kristem. Zříceniny ukazují velký chrám o třech lodích. Z nich bylo použito prostřední ke zbudování nového chrámu. Při vykopávkách v této prostřední lodi byly odkryty základy starého židovského domu z doby Ježíšovy; má se za to, že to byl dům Kleofášův. Zdá se také, že pro polohu chrámu byla rozhodující vzdálenost 60 honů od Jerusalema. Ty byly odměřeny a na místě takto určeném byl vystavěn původní velkolepý chrám. Krásný kostel, příjemné zahrady, nevelká vzdálenost od Jerusalema činí toto místo žádoucím cílem poutníků.

Avšak křížáci r. 1096 našli E. v Nikopolis. Jméno E. [= hammat] předpokládá teplý pramen. Kubeibe však je bez pramenů a pramen, který vyvěrá daleko pod vesnicí na svahu, neospravedlňuje toto pojmenování. Eusebius v II. stol. a Jeroným ve IV. stol. podle tehdejší tradice kladou proto E. da Nikopolis, které později bylo přezváno E. Leží

[154] Emim–Enoch

na křižovatce dvou silnic, proslulo čteně navštěvovanými trhy na dobytek, dobrou vodou, příjemným chlákem na úpatí hor, dvěma vydatnými prameny vlažné vody, z nichž v jednom, podle pověsti zázračném, Ježíš si umyl nohy. Vše to podporuje oprávnění starého pojmenování přesto, že vzdálenost od Jerusalema jest dvojnásobná. Ostatně v některých rukopisech L jest udána vzdálenost na 160 honů, t. j. asi 30 km. To vzniklo asi tím, že opisovači evang. L, neznajíce osady vzdálené od Jerusalema 60 honů, udávají vzdálenost známých jim E. Nikopolis na 160 honů. K tomu vede i to, že učedníci došli do E. teprve k večeru, což předpokládá celodenní cestu. E. Nikopolis je vzdáleno od Jerusalema asi 120 honů [23 km]; tato vzdálenost ztěžuje návrat v týž den; nemožným však nebyl. Z Jerusalema do E. je možno dorazit za 5 hodin. Ze se při příchodu do E. »den nachýlil«, nemusí ještě znamenat západ slunce, neboť Arab již v polovici odpůldne říká: »slunce zapadlo«. Kdyby byli učedníci vyšli z E. o 7. hod., byli by došli do Jerusalema o půlnoci, takže mohli ostatním učedníkům vyprávěti radostnou novinu o setkání se zmrtvýchvstalým.

Třetí místo, které se pokládá za E. našich evangelií, je Kariatjeharim ve vzdálenosti 14 km od Jerusalema. Je zde vydatný vodní pramen, křížácký chrám a také vzdálenost odpovídá bibl. údajům.

Emim, kmen nebo pokolení lidí obrovských postav, bydlících v dobách předhistorických podél východního břehu Mrtvého moře. Počítají se k *Enakim. Moabští však, jejich podmanitelé, je nazývají E., t. j. »hrozni muži« [Dt 2, 10n] snad pro jejich divoký vzhled. Chedorlaomer je potrel na rovinách kariataimských [Kral. v Gn 14,5 mají Eminské], Emmanuel [Mt 1,23] *Immanuel.

Emor [= osel], otec Sichemův, kníže Hevejský, pán města a krajiny Sichem v době, kdy Jákob, jenž se vracel z Pádan Syrské, přišel do Palestiny [Gn 33,19; 34,2–26; Joz 24,32; Sd 9,28]. *Dína.

Enaim [= dva prameny, studně], vesnička v nížině judské [Joz 15,34] na cestě z Adullam do Tamnas [sr. Gn 38,14.21, kde Kraličti mají »rozcestí«].

Enak, Enakim, synové Enakovi, jsou záhadní původní obyvatelé v j. části pozdějšího Judstva [Joz 15,14; Sd 1,10–20]. Byl to kmen lidí neobyčejně vysokých postav, obrů, potomků velkého *Arbe. Jméno E. znamená »lid dlouhé šíje«. Byli pravděpodobně rozdělení na tři čeledi: Sesai, Achiman a Tolmai a bydleli v Hebronu, které se dříve nazývalo Kariat-arbe = město Arbe [Joz 14,15; 15,13; 21, 11]. Vypravování o vyslání vyzvědačů ke shlednutí země prozrazuje, že Izraelští se jich obávali [Nu 13,22.23.29.34]. Přes to je s Boží pomocí pod vedením Jozuovým vytláčili [Dt 9,2n]. Jejich zbytky zůstaly toliko v Gáze, Azotu a v Gát, městech filistinských [Joz 11,21–

22]. Jejich hlavní město Hebron obdržel v dědictví Kálef, který odtud vyhnal tři syny E., t. j. celý ten kmen [Joz 15,14; Sd 1,20]. Od tohoto času pak E. mizí z dějin. Zdá se, že Goliáš z Gát byl pokládán za jejich potomka.

Enan [snad = bystrozraký; mající oči], otec knížete z pokolení Neftalimova v době sčítání lidu na poušti Sinai [Nu 1,15].

Enazor [= pramen nádvoří?], opevněné město pokolení Neftalim, totožné s nyn. Chirbet Hasireh [Hazzur Joz 19,37].

Endor [= pramen pokolení?], město na území pokolení Izachar, ale patřící pokolení Manassesovu [Joz 17,11], jz od jezera Genezaretského, j. pod horou *Tábor, památne jednak vítězství nad Zizarou a Jabinem [Ž 83,10–11, nejde-li tu o porušený text; sr. Sd 4,10n], jednak věštkyň [čarodějnicí], již se dotazoval Saul na svůj osud [1S 28,7]. Jiní se domnívají, že jde o vesnici na s. svahu Malého Hermonu, asi 10 km sv od Nazareta.

Eneáš, muž raněný mrtvicí, přebývající v Lyddě, kterého Petr uzdravil [Sk 9,33–34].

Engadi [= pramen kůzlete], místo na pahorkatině judské pouště [Joz 15,62] na záp. břehu Mrtvého moře [Ez 47,10], které se původně jmenovalo Hasesontamar [Gn 14,7; 2Pa 20,2], asi 56 km od Jerusalema na neschůdné obchodní cestě. Arabové nazývají dnes pramen, který zde vyvěrá ve výši asi 100 m nad hladinou Mrtvého moře, Ain Džidy. Je to pramen vlažný [27°C], způsobující tropickou vegetací. V Pis 1,14 přirovnává žena sunamitská svého milého cyprovému hroznu, vyrostlému na vinicích v E. Podle Gn 14,7 bydlili zde Amorejští. David se zde skrýval před Saulem [1S 24,1–4]. Z městečka, které ještě ve IV. křesť. století bylo všeobecně známé, zachovaly se jen hromady zřícenin.

Engannim [= pramen zahrad.] 1. Vesnice v nížině judské jz od Betsemes [Joz 15,34]. – 2. Město na hranicích území Izacharova, přidělené levitům z rodu Gersonova [Joz 19, 17.21; 21,29], na j. okraji roviny Jezreel, 8 km sv od Dotain a 11 km jz od pohoří Gelboe.

Enhada [= pramen radosti?], pohraniční vesnice území Izacharova, asi 10 km v. od hory Tábor [Joz 19,21].

Enmisfat [= pramen soudu, rozhodnutí], jiné jméno pro *Kades [Gn 14,7].

Enoch [= zasvěcený]. 1. Nejstarší syn Kainův. Také jméno města, jím založeného [Gn 4,17–18].

2. Syn Jaredův, otec Matuzalémův [Gn 5, 18–24], podle Ju 14n »sedmý od Adama«, čímž má být naznačen jeho mimořádný význam. Byl stár 365 let a »chodil stále s Bohem« [Gn 5,22.24], t. j. byl v důvěrném styku s ním, povědom božských tajemství a jejich ochránce. Nakonec »nebyl více vidín, nebo vzal ho Bůh«. V pozdější židovské literatuře vystupuje nejen jako vynálezce písma, počítářství a astronomie, nýbrž i jako kazatel pokání, znatel budoucích věcí, vzor zbožnosti a vyhlašovač Božího soudu nad nespravedlivými [Kniha Enochova asi z 2.–1. stol. př. Kr., kterou cituje ep.

Judova]. Je zajímavo, že i v Babyloně se vyskytuje seznam desíti králů, panujících před potopou, z nichž sedmý [Ju 14], jménem Evedoranchus, byl přijat do úzkého obecnství slunečního boha Šamaše a zasvěcen do božských tajemství na nebi i na zemi. Mnozí se domnívají, že i počet let [365] ukazuje na sluneční rok. Je zajímavo, že SZ připisuje stále chození s Bohem jenom E. a Noemovi [Gn 6,9].

V NZ je E. jmenován třikrát: L 3,37; Žd 11,5; Ju 14. Někteří se domnívají, že J 3,13 je polemikou proti tehdy běžným židovským představám o nanebevstoupení E. Zdá se, že i 2Pt, jinak závislá na Ju, jenž má doslovné citáty z ethiopské knihy E., tradiční názory o E. odmítá.

Enon, místo blízko Salim [J 3,23], kde křtil Jan. Leželo bezpochyby za Jordánem asi 12 km j. od Skythopolis [Betsanu], kam nesa-hala moc jerusalemské synagogy. Nedaleko brodu jordánského na levém břehu ústí potok tekoucí z vadí el-charrar, který vzniká z 5 nebo 6 vydatných, dílem slaných, dílem sladkých pramenů. Místo toto se výborně hodilo pro činnost Jana Křtitele.

Enos [= muž], syn Setův [Gn 4,26; 5,6–11; 1Pa 1,1; L 3,28].

Enremmon [= pramen, studnice Remmon, t. j. boha Rimmón nebo granátového jablka], město judské, jež bylo obydleno návratu z babylonského zajetí [Neh 11,2 asi 14 km s. od Bersabé.

Ensemes [= pramen (boha) Slunce], pramen a městečko na hranicích území pokolení Judova a Benjaminova, na cestě z Jerusalema do Jericha, v. od Betanie [Joz 15,7; 18,17].

Epafras, společník apoštola Pavla [Ko 1,7n; 4,12; Fm 23], který se narodil snad v Kolossách anebo aspoň v tomto městě bydlel. Zde založil křesťanský sbor z Pavlova uložení. Když byl Pavel uvězněn v Římě, navštívil jej E. v žaláři, aby si snad vyžádal rady ve věcech bludného učení, které se začalo v Kolossách šířit. Výsledkem této návštěvy byla epištola Pavlova ke Kolossenským. Epafras je zkrácenina jména Epafróditus [F 2,25; 4,18]. Nedá se však soudit s bezpečností, že by Epafras a Epafróditus v epištolách Pavlových byli jednou a touže osobou.

Epafróditus [F 2, 25–30; 4,18], »bratr, spomocník a spolurytíř Pavlův«, byl vyslán filipskými křesťany s dary do Říma, aby zopatřil Pavla ve vězení nejnutnějšími potřebami. V Římě onemocněl velmi vážně, ale »přiblížil se smrti« [F 2,30; 4,18] i horlivou prací pro dílo Kristovo. Pavel poslal po něm svoji epištolu do Filipis.

Epenétus [= chvályhodný], jeden z nejbližších přátel Pavlových, kterého označuje jako prvotiny Asie, t. j. prvního obrátcence ke Kristu v Asii. Pozdravuje jej v Ř 16,5.

Epikureové, přívrženci epikurejské filosofie [*Epikuros], obyčejně ztotožňováni se svátky, milovníky smyslných požitků [Sk 17,18].

Epikuros, řecký filosof, který se narodil

Enon–Epištola [155]

na ostrově Samu r. 341 př. Kr. Učil filosofii od svého třicátého druhého roku nejprve v Mytileně, konečně v Athénách, kde r. 306 založil ve svém domě uprostřed zahrady školu, v níž shromažďoval až do své smrti [r. 270] žáky a přátele, jimž pak svůj dům i zahradu odkázal. Byl to člověk svrchovaně ctnostný a milý, prostí vášní, což vysvětluje jeho neobyčejný vliv. To, co později na základě jeho učení vyrostlo, nebylo jistě jeho úmyslem. Škola Epikurova se udržela až do třetího a čtvrtého století po Kr. Její učení, které podávalo návod k blaženosti, rozdělovalo se na tři části: etiku, kanoniku a fysiku. Nejdůležitější částí byla etika. Podstatou štěstí je trvalá rozkoš, k níž člověk dochází ctností. Nejpřednější ctnost je rozumný názor o tom, co v životě způsobuje rozkoš a co přivádí žalost; k tomu náleží tělesné zdraví a neotřesitelný klid duše. Doporučuje se tedy mírnost a strídmost ve smyslných požitcích a zdrženlivost v žádostech, jež jsou s to otřásti klidem duše. Nikoli naprostá pravda, ale pravá rozkoš jest konečným cílem všeho snažení. Vědomosti jsou jen na to a jen potud žádoucí, pokud mne zprošťují strachu a bázně. Učení Epikurovo se rychle rozšířilo v Recku i v Malé Asii. V Římě mělo velmi obratného zastávce Lukretia [90–50 př. Kr.], který prohlásil, že úkolem filosofie je zbavit člověka bázně před bohy. Bohů sice nepopíral, ale tvrdil, že o člověka nemají vůbec zájmu, ježto tráví život v neskonale blaženosti. Mimo to fysické uspořádání světa vůbec nepřipouští nějaké zasahování bohů. Neboť všechno na světě je hmotné a podléhá mechanickým zákonům, které vyplývají z přeskupování věčných atomů. Proto není třeba bohů se bát. Sloužení bohům, oběti, modlitby a sliby nemají žádného účinku. Proto křesťané i Židé potírali učení Epikurovo, jež se zvrhlo v doporučení sobecké rozkoše a pohodlného požitkářství. Když apoštol Pavel navštívil Athény [Sk 17,18], setkal se tam se zástupci dvou škol: epikurejské a *stoické. Obě se navzájem potíraly.

Epištola [řec.], list, dopis, jméno 21 nz knih, psaných buď apoštoly anebo uznaných za apoštolské. Jejich příjemci byly buď sbory nebo jednotlivci anebo křesťané v nejbližším slova smyslu. Zevnější forma novozákonních epištol odpovídá tehdejšímu zvyklostem řeckým a římským. Začínají [vyjímaje epištolu Žd a 1J] jménem pisatelovým a jeho případných spolupracovníků [1K 1,1; 2K 1,1; F 1,1; Ko 1,1; Fm 1; 1Te 1,1; 2Te 1,1] a těch, jimž epištola byla napsána. Potom následují pozdravy, načež teprve začíná vlastní list. Po vypsání věcného obsahu listu následuje díkyčinění a osobní vzkazy. To souvisí s okolností, že listy bývaly diktovány písaři. Apoštol Pavel obyčejně připojil vlastní podpis a nějaký doslov [1K 16,21; Ko 4,18]. V 2Te 3,17 říká Pavel, že vlastnoruční pozdrav je znamením v každém jeho dopisu. V jednom případě při-

[156] Er–Esarchaddon

pojuje sám písař pozdrav tým, kterým měla být epištola odeslána [R 16,22]. Podle Ga 6,11 napsal Pavel buď celou epištolu anebo aspoň závěr s nejnáléhavějšími osobními svědectvími a napomenutími vlastnoručně. Názvy e. byly přidány později. Rovněž poznámky na konci e., připomínající místo, odkud byly poslány, jsou pozdějšího původu.

Podnětem k e. byly buď osobní pohnutky písařelovy [Fm; 2J] nebo dotazy a zprávy ze sborů [1K 1,11; 2K 7,5–7; 1Te 3,5–6]. I nejvšednější záležitosti jsou v nich uvedeny ve vztah ke Kristu, takže e. mají dodnes svou důležitost i tehdy, nejde-li v nich přímo o věroučné otázky. Pavel sám vyzývá, aby některé z jeho epištol byly čteny i v jiných sborech [Ko 4,16] než v těch, jimž byly určeny. V literatuře řecké a římské se vytvořil literární druh umělé e., t. j. písemnost, v níž forma listu byla jen vnějším rouchem nedlouhého pojednání o důležitých či zajímavých tématech. Ostatně i skutečně odeslané dopisy bývaly někdy skládány s myšlenkou na pozdější publikaci, a proto se zvláštní literární pečlivostí. Mezi obyčejným sdělovacím dopisem a literární epištolou bylo tudíž mnoho přechodných typů. I v NZ je podobný stav věcí. Hlavní epištoly Pavlovy jsou »skutečné dopisy« s konkrétním posláním, ale sepsané s velkou myšlenkovou i jazykovou pečlivostí, mající patrně na mysli širší a trvalejší poslání. V NZ jsou však také spisy, které epištolami formou podávají obecné pojednání, napomínání nebo kázání a u nichž je pochybné, zda kdy byly poslány určitým adresátům [tak na př. epištoly obecné i Žd, snad i epištoly pastorální] – E. záhy získaly autoritativní postavení v církvi [2Pt 3,15n]. *Bible.

Rozeznáváme tři skupiny nz e. 1. Pavlovy epištoly, vzniklé jednak z jeho misijní činnosti [1 a 2Te, Ga, 1 a 2K, Ř], jednak v době jeho uvěznění [F, Fm, Ko, Ef].

2. E., mající jméno Pavlovo, t. j. e. pastorální [1 a 2 Tm, Tt] a Žd.

3. E., určené obecně všem sborům [»obecné« = »katolické«]: 1Pt; Jk; 1J a Ju; dále 2Pt; 2J a 3J, adresované snad představitelům obecné církve, »vyvolené paní i synům jejím« a Gáiovi. *Hesla jednotlivých e.

Er [= bdcíj], člen rodokmenu Ježísova z doby mezi Davidem a Zorobábelem [L 3, 28]. *Her.

Erastus. – 1. Pomocník Pavlův v Efezu, který byl poslán napřed spolu s Timoteem do Makedonie, aby připravil půdu pro Pavlovo kázání [Sk 19,22]. Jest to asi též Erastus, o němž je zmínka v pozdravech 2Tm 4,20. – 2. Městský důchodník v Korintu, jeden z prvních, kteří zde přijali křesťanství [R 16,23]. Podle tradice řecké církve stal se nejprve pokladníkem církve jerusalemské, potom biskupem v Paneas. Někteří se domnívají, že E. z 2Tm 4,20 je totožný s tímto E.

Erb [Sk 28,11], lodní znak, obyčejně dře-

věná socha božstva na špičce t. zv. klounu, obrněného násadce na přídi starých lodí, kterým se rozrážela voda. Zde socha Blíženců. C.

Erech, starobylé město babylonské v zemi Sinear [Gn 10,10], jv. od Babylona, dnešní Warka [Arku nebo Irka]. Bylo považováno za obzvláště krásné a posvátné. Obyvatelé tohoto města slují v Ezd 4,9 Arkevaišti.

Esan [= podpěra, pilíř], vesnice v Judstvu, jmenovaná spolu s Dumou a Hebronem [Joz 15,52], snad totožná s nyn. Chiobet Sama asi 16 km jz od Hebronu.

Esarchaddon, assyrsky Aššur-achu-iddi-na, oblíbený syn Senacheribův [705–681],

Esarchaddon vede zajatce. Z velké stély ze Šam'al (Zendžirli) v sev. Sýrii. První klečící postava je Tirhák, o podmanění druhé se nemluví. Nápis zní: „Tirhákovi, králi Egypta a Ethiopie, jsem denně bez ustání pobítl množství jeho mužů a jeho sama jsem pětkrát poranil špičkou svého oštěpu ranami, z nichž nebylo uzdravení. Memphis, jeho královské město, já jsem v půl dni podkopy, tunely, útoky obklíčil, já jsem dobyl, já jsem zničil, já jsem poplenil, já jsem ohněm spálil. Já jsem mocný, já jsem nejmocnější, já jsem hrdina, já jsem ohromný, já jsem obrovitý... Já jsem král králů Egypta.“ Stalo se tak r. 671 př. Kr.

vnuk Sargonův [722–705]. Když byl Senacherib ze žárlivosti zabit dvěma bratry E-ovými [2Kr 19,36n; 2Pa 32,21; Iz 37,37n], stal se králem E. [680–668 př. Kr.]. Vedl vítězné války s barbarskými vetřelci, kteří ohrožovali jeho říši svými nájezdy [sr. Iz 37,12], podmanil si Feničany a Cyprus učinil poplatným. Nakonec se zmocnil i Egypta [671]. Podmaněná města osazoval posádkami, složenými z vojska žoldnéřského. Je to jediný z králů assyrských, který skutečně vládl i nad Babylonií, kde si vystavěl paláce a jiné budovy. Proslul stavbami a opravami chrámů. Za jeho panování byl

odveden do Babylona Manasses, král judský [2Pa 33,1–11]. Ezd 4,2 se zmiňuje o tom, že E. kolonisoval Samaří. Po jeho smrti nastoupil jeho nejstarší syn Asurbanipal, kdežto mladší syn Samaš-šum-ukin se stal vládcem Babylonie pod svrchovaností Asurbanipalovou.

Eseban, syn Disonův z rodu Ezauova (Horejských Gn 36,26; 1Pa 1,38,41).

Esebon, syn Gádův [Gn 46,16].

Esek [= hádka, svár], jméno studnice, kterou vykopali pastýři Izákovi v údolí Gerar [Gn 26,20]. Přesné místo této studnice není známo.

Esem [= mocný], místo na hranicích idumejských, přidělené pokolení Judovu, později však Simeonovu [Joz 15,29; 19,3; 1Pa 4,29].

Eser, jméno horejského kmene a jeho náčelníka [Gn 36,21; 1Pa 1,38,42].

Eschatologie je ono odvětví biblického učení, jež se *zabývá* t. zv. posledními [řecky eschata] věcmi člověka i světa, tedy skončením tohoto *věku, *dnem soudu, druhým *příchodem Kristovým, *zmrtvýchvstáním, *tisíciletým královstvím a *věčným životem.

1. Starý Zákon je naplněn myšlenkou, že Bůh je »první a poslední« [Iz 48,12n], který stojí nejen na počátku světa, ale i na konci věku, kdy stvoří nové nebe a novou zemi [Iz 65,17]. Souvisí to s pojetím živého, čino-rodáho, jednajícího Boha [1S 17,26.36; 2Kr 19, 4.16; Jr 10,10 a j.], jenž si podrobí všecko, i smrt [Iz 25,7nn; 26, 19]. On je Pánem dějin, takže celý SZ hledí k budoucnosti, od níž očekává zničitelný soud nad Izraelem, bezbožnými národy a bezbožným lidstvem [*Den Hospodinův], ale také spásu a znovuzřízení světa.

V tomto znovuzřízení světa hrají hlavní úlohu přicházející kralování Boží nad Izraelem [Oz 2,16n; 14,2–7; Iz 1,25nn; 28,16n; 2,13; 4,7; Sof 3,12–15; Jr 31,31nn; Iz 52,7; 41,21; 43,15], přicházející kralování Boží nad národy světa [Gn 12,3; Iz 2,1–4; Mi 4,1–4; Ab 2,14; Jr 16,19–21; Iz 45,23; 49,7; 55,5n], *mesiáš [Iz 9,1–6; 42,1–7; 43,10; 48,16; 49,1–6; 50, 4–9; 51,14–16; 52,13–53,12] a obnovení *ráje [Iz 11,9; 65,25 a j.], věčný život [Za 8,4; Iz 65,20; 25,7n; Dn 12,2; Kaz 12,7] a zmrtvýchvstání [Z 22,29n; Iz 26,19; Dn 12,2n; Ez 37]. I když o některých z těchto prvků máme v SZ jen náznaky [zvl. o zmrtvýchvstání], přece tu jsou [Iz 26,21], takže NZ mohl na ně navázat a je dále rozvíjet ze skutečnosti, jež se zjevila v Ježíši Kristu.

Sz eschatologie je jedinečným zjevem v dějinách světových náboženství. Jen zoroastrismus má něco podobného, ale sz proroci jsou rozhodně starší. Pod vlivem babylonského náboženství a zoroastrismu se ovšem dostaly do pozdní [od 5.–2. stol.] židovské e. [zvláště mimobiblické] různé spekulace, ale ty zůstaly jen na okraji základního pojetí: Bůh jako Pán světa a dějin přivede svět k určitému cíli a nic mu tyto cíle nepřekazí.

2. NZ začíná Ježíšovou zvěstí o blízkosti *království Božího [Mk 1,15; Mt 4,17; sr.

Eseban–Eschatologie [157]

10,7; L 10,9–11], jež má nejen u Ježíše, ale v celém NZ základní a ústřední význam. Království Boží je skutečností přicházející, budoucí, eschatologickou, která má přijít na tuto zem, až bude přemoženo panství satanovo a všeho toho, co je s tímto panstvím spojeno [utrpení, nemoci, zlo, hřích a smrt]. Ale u Ježíše je království Boží také něco už přítomného [L 17,20–21; Mt 13,24–30.44–50], co zasahuje už do přítomnosti, takže panství satanovo je už nyní lámáno [L 10,18; Mk 3,22–27]. To, co Izrael čekal od budoucnosti, je tedy už předjímáno [anticipováno], aktualizováno, v nějaké podobě uskutečňováno. Zvláště divy Ježíšovy jsou dokladem toho, že království Boží už nějak přišlo [Mt 12,28; sr. Iz 35,5n; 61,1]. Ježíš byl přesvědčen, že v něm se prolomila do tohoto světa nová objektivní realita, nový řád mezi Bohem a lidmi, který přináší novou spravedlnost [Mt 10,37; 5,20; 6,23; 20,25–28; 5,1–8]. Plné odhalení a prosazení tohoto řádu je však věci budoucnosti [Mt 22,2n; 8,11; 25,6–13]. Eschatologické očekávání v jistém smyslu má dva póly, je jakoby zdvojeno: v Kristu bylo království Boží zaktualizováno, v něm se do tohoto času zcela konkrétně prolomila ta skutečnost, kterou tradiční e. očekávala od budoucnosti [přítomná stránka království Božího], ale plný triumf Kristův teprve přijde [budoucí stránka království Božího] a bude zahájen soudem [Mt 22,8n; 24,14; 28,19; L 21,6–36; Mt 10,15; 11,22n; 12,36; 24,31; 25].

Apoštolové vycházejí ve své zvěsti od zmrtvýchvstání Páně, jímž Kristus jako »mesiášský vladař vchází do svého království a dosedá na jeho trůn« [J. B. Souček]. Zmrtvýchvstání Kristovo je průlomem, jímž vcházejí všechny síly království Božího do tohoto světa [»moci věku budoucího« Zđ 6,5]. I zmrtvýchvstání je tedy v jistém smyslu skutečností eschatologickou, jež odkazuje k budoucímu dokonání, k [druhému] příchodu Kristovu v slávě, »kdy bude přemožen a odstraněn starý věk a nastolena vítězná, ničím nerušená vláda nového věku, v němž bude sláva Vzkříšeného manifestována celému světu« [Sk 1,11; 3,21; 1Te 1,10; 4,15; 5,23; 1K 1,7.8; F 3,20; 1Pt 4,7; Jk 5,8; Zđ 10,37; 1J 2,18; Zj 1,7; 19,15n]. Pohyb k tomuto budoucímu dovršení začal vtělením Kristovým a všim, co s ním souvisí [odpuštění hříchů, nová spravedlnost, dary Ducha sv.]. Tato aktualizovaná a přítomná dvoupólová eschatologie je jakoby rámcem a perspektivní sítí celého nz bohosloví, zvl. však theologie Pavlovy. I Pavel žije představou dvou věků: tohoto světa, tohoto věku zlého [R 12,2; 1K 1,20; 2,6.8; 3,18; 2K 4,4; Ga 1,4; 1K 15,24–28; Ko 1,16] a věku budoucího, nového stvoření, příchodu Páně [2K 5,17; Ga 6,15]. Ale už do tohoto světa vstoupil Ježíš Kristus, takže je možno »býti v Kristu« [R 8,1n; 1K 1,30; 2K 5,4; Ga 3,26.28 a j.] a přijmouti závdavek [»prvotiny«] Ducha svatého [R 8,23; 2K 1,22; 5,5]. Pro Pavla je

[158] Esli–Ester

království Kristovo, zahájené vzkříšením a oslavením Ježíše Krista a jeho přítomností v Duchu, slovu, svátosti, církvi [Ko 1,13], něco předběžného vůči definitivnímu království Božímu [J. B. Souček], v němž Syn odevzdá vládu Otci, aby Bůh byl všechno ve všem [1K 15,24.28].

V Janovském okruhu na rozdíl od Pavla stojí v popředí dějinný Ježíš [ne zmrtvýchvstalý Pán], ač tento dějinný Ježíš je nerozlučně spjat se zmrtvýchvstalým jako Kristus, Syn Boží, který vstoupil do světa [preexistentní Slovo se stalo tělem J 8,58; 17,5; 1,14; 3,31n; 1J 4,2]. V něm přišlo slovo života [1J 1,1; 4,1–6; 5,1–8] a s ním i nový věk. To, co tento vtělený Kristus dává, je věčný život [J 17,3], jehož jsou věřící účastní již nyní jako v předjímce slávy, jež na ně ještě čeká. Eschatologické hledisko je v tomto okruhu patrné zvláště na dvojích: život a smrt [J 17,3; 1J 5,12], světlo a tma [J 1,5; 12,35], pravda a lež [J 14,6; 18,37], láska a nenávisť [J 15,9n; 13,34n; 3,16; 1J 4,9], jež jsou veličinami světa přítomného i budoucího. Ježíš Kristus je život, světlo, pravda a láska v e. smyslu. Proto je průlomem »posledního« času do času »nynějšího«. V Ježíši Kristu je všechno to věřícímu už nyní přístupno [J 10,10; 1J 3,14n]. Janovské spisy velice zdůrazňují přítomnostní stránku spasitelného dění v Ježíši Kristu, ale nevylučují přítomnou stránku budoucnosti: Kristus znovu přijde [J 14,3; 1J 2,28]. Znamením blízkosti jeho příchodu budou falešní proroci a Antikrist [1J 2,18.23; 4,1.3]. Kristus vzkřísí své věrné k trvalému věčnému životu [J 11,25; 5,28n; 6,39n. 44.54] a uvede do nebeské blaženosti [1J 2,17; J 14,19–20; 12,26; 17,24; 2J 8; 1J 3,2n].

V Žd se s rozlišením přítomného a budoucího věku spojuje rozlišení tohoto [pozemského] a svrchního [nebeského] světa [náznaky jsou už Ga 4,26; Ko 3, ln; F 3,20]. Tyto prostorové představy odpovídají alexandrijskému a vůbec řeckému pojetí světa, rozdílnému od sz spíše časového myšlení. Obé je tu spojeno: Kristus je veleknězem budoucích hodnot [9,11], jež jsou shůry. Sedí na pravici Boží [1,5–13]. Před koncem tohoto věku Bůh pohne ještě jednou nebem a zemí [12,26n] a bude soudit [10,30n] dřív než přijde Kristus sám ke spáse těm, kteří ho očekávají [9,27n; 10,37].

Podle 1Pt 1,5 je v nebi uchováno věřícímu dědictví, jež se zjeví v konečném času, kdy nastane soud [1,17; 2,23; 4,5], nejprve ovšem u domu [církve] Božího [4,16.17n]; i zde jsou tedy časové a prostorové představy sloučeny v jednotu.

Zj je celé pod vlivem židovské e. Mluví o přítomném soudu nad církvemi [2,5.16; 3,3.20], jež se vyvrholí viditelným soudem, stojícím přede dveřmi [3,11; 22,12.20; 14,14–16n; 16,14; 19,9–21]. Pak nastane první vzkříšení. Mučedníci vstanou z mrtvých, stanou

se kněžími Božími [sr. Iz 61,6] a budou královat s Kristem tisíc let [20,1–6]. Pak bude uvolněn satan a spolu s *Gogem a *Magogem [sr. Ez 38,2; 39,15] učiní poslední pokus o zničení království Kristova. Ale budou uvrženi do ohnivého moře [20,10]. Konečné všeobecné vzkříšení nastane po zničení satana. Země pomine [20,11; sr. 21,1], nastane poslední soud [21,8; 20,14] s druhou smrtí [20,14; 21,8], smrtí duše. Přijde nové nebe, nová země s novým Jerusalemem [21,1.5.10–21].

Podobné myšlenky máme v 2Pt [2,9; 3, 7.10.12]. Bůh ovšem shovívá se svým soudem, protože chce, aby všichni dospěli k pokání [3,9]. Také u Ju a Jk se ozývají podobné tóny.

Přehlédneme-li celý NZ, pak vidíme tyto hlavní rysy e.: Nebeský svět vstoupil do dějin v Ježíši Kristu, jež je tvůrčím počátkem dalších událostí, z nichž poslední bude zmrtvýchvstání, soud a nový svět [sr. 1K 15,38–44; 1Te 4, 13–18; R 8,21]. xx

Esli, jeden z prarodičů Ježíšových z doby po zajetí [L 3,25].

Esmon, místo v nejnižším Judstvu [Joz 15,27].

Esmona, jedno z tábořišť Izraelců na poušti [Nu 33,29.30].

Estaol [Joz 15,33; 19,41], městečko judské na hranicích území, jež patřilo pokolení Dan, kde »Duch Hospodinův počal ponoukati« Samsona [Sd 13,25]. Poblíž tohoto města byl Samson také pochován [Sd 16,31]. Leželo asi 20 km sz od Jerusalema.

Estaolští jsou vypočítáváni mezi potomky Kálefovými [1Pa 2,53].

Estemo. 1. Město asi 1½ km j. od Hebronu v pahorkatině judské, jež bylo i s příslušnými vesnicemi přiděleno kněžím [Joz 15, 20.50; 21,14; 1Pa 6,57]. David podělil toto město spolu s jinými kořisti, kterou získal po dobytí Sicelechu. [1S 30,28]. – 2. Syn Jezbův z pokolení Judova [1Pa 4,17]. – 3. Syn Hodie, sestry Nachamovy z rodu Maachat [1Pa 4,19].

Eston, syn Ghelubův z pokolení Judova [1Pa 4,1.11.12].

Ester, perské jméno [snad = hvězda] židovky Hadassa [= Myrta], která byla povýšena na královnu perskou. Podle ní je pojmenována kniha Starého Zákona Ester.

1. Obsah knihy: Asverus [Xerxes], král perský, uspořádal pro prince a šlechtice všech 127 provincií své říše nádhernou hostinu v Susách. Pro ženy uspořádala hostinu jeho manželka Vasti. Sedmého dne rozkázal král, aby Vasti ukázala hostům svou krásu. Vasti odepřela. Byla za to vypuzena a královnou se stala židovská dívka Ester, chovanka žida Mardochea, strýce jejího otce už zemřelého [Est 2,1–18]. Hrdost Mardochea, který kdysi zachránil Asverovi život [2,19–23], dráždila ministra krále Amana tak, že si umínil odstranění nejen Mardochea, ale celý národ židovský. Aby dobře promyšlený návrh byl přijat králem, dal vrhati los [pur], chtěje zjistiti, kterého dne má návrh přednésti. Král skutečně jeho návrh přijal, zvláště když mu

z toho měl plynouti nový příjem do státní pokladny [3,9]. Pro Mardochea měl Aman připravenu šibenici padesát loket vysokou [5,14]. Ale královně Ester se podařilo zmařit v poslední chvíli všechny úklady proti Židům. Aman byl pověšen a Mardocheus sám stal se ministrem [6,14–8,2]. Židům byla dána příležitost povraždit 75.000 svých nepřátel [8,3–17]. Na oslavu tohoto vysvobození slaví židé do dnešního dne slavnost purim [losů] vždy 14. a 15. adáru, t. j. v březnu.

2. Účelem knihy je předně podati výklad a vysvětlení slavnosti *purim, při níž byla čtena. Je to »historický román«, který má sice rámeček historický [Asverus = Xerxes 485–465], ale obsahem není historie. Na to ukazují i jména, jež připomínají babylonská a elamská božstva [Mardocheus = Marduk, Ester = Ištar, božstva babylonská; Ammán je božstvo elamské, stejně i Vasti]. I data v knize jsou podivná. Podle 2,5n byl Mardocheus přestěhován z Jerusalema r. 597, kdežto děj se odehrává v letech 485–465. Právý význam slavnosti purim v Izraeli je dosud záhadou, kterou se učencům nepodařilo osvětliti. Bič [III., 243] připomíná, že si Babyloňané připomínali vítězství svých bohů nad bohy elamskými o novoročních slavnostech, při nichž byly vždy vrhány posvátné losy, určující budoucnost. Slavnost židovská snad vznikla v bábelské diaspoře po nějakém pogromu. Jiní vykladači však trvají na tom, že jde o historické osobnosti, nikoli o božstva.

3. Autorem knihy byl snad nějaký Žid, který měl spojení s Persií. Podle Est 3,8 musel žít v době, kdy bylo možno mluvit už o »rozptýlení« židů. Učenci židovští dlouho uvažovali o tom, mají-li tuto knihu pojmuti mezi kanonické knihy Starého Zákona. Konečně se dostala mezi t. zv. spisy [Ketúbim], a to jako jedna z 5 svitků [Megilloth]: Rut, Píseň Šal., Kazatel, Pláč Jeremiášův, Ester, kdežto v LXX byla připojena ke knihám historickým. V některých křesťanských seznamech knih Starého Zákona tato kniha chybí. Athanasius z Alexandrie [†373] ji nepovažoval za kanonickou; stejně Rehoř Nazianský [†391]. Luther vyslovuje pochybnosti o oprávněnosti jejího zařazení mezi biblické knihy. Příčinou těchto váhání bylo jednak to, že se v celé knize nevyskytuje ani jednou slovo Bůh, ač prozřetelnost celá kniha předpokládá [4,14], jednak to, že zarážela zuřivá pomstychtivost Mardocheova [9,16] a nenávisť vůči pohanům. V NZ není ani jednou citována.

Eškol [= hrozen], bratr Mamre Amorejského a Anera, kteří se zúčastnili s Abrahamem pronásledování čtyř králů, zajavších Lota [Gn 14,13,24]. Bydlel v sousedství Hebronu [Gn 13,18] a dal jméno údolí Eškol, jež leželo severně od Hebronu [Nu 13,24–25; Dt 1,24]. Jméno, jež se obvykle překládá »vinný hrozen«, se doposud zachovalo ve jménu studně Ain Eškali v údolí asi 3 km severně od Hebronu. Za dob starých slynilo toto údolí vínem, zrnatými jablky a fíky [Nu 13,24].

Eškol–Eufrates [159]

Etam. 1. První tábořiště Izraelců po vyjití z Egypta [Ex 13,20; Nu 33,6–7], ležící »při kraji pouště«, t. j. tam, kde přestává vzdělávaná půda, asi 5 km severně od jezera Timsach nad Rudým mořem, můžeme-li spolehnout na dohady badatelů.

2. E. [hebr. jinak psáno než 1., značící snad místo dravých ptáků], ves v pokolení Šimeon, jež je uvedena v seznamu 1Pa 4,32, asi 18 km jz od Hebronu.

3. Judské město, opevněné Roboámem a posádkou opatřené [2Pa 11,6; 1Pa 4,3] Od Jerusalema bylo vzdáleno 12 km. Proslulo kvetoucími t. zv. zahradami Šalomounovými a svěžími vodními prameny [dnešní 'Ain 'Atan], z nichž byla vedena voda do Jerusalema dlouhým potrubím.

4. Vrchol skály, kam se uchýlil Samson po pobití Filištinských [Sd 15,8–19] někde u *Zaraha.

Etan [= vytrvalý, stálý]. 1. Ezrachitský, izraelský mudrc, který v moudrosti závodil se Šalomounem [1Kr 4,31; 1Pa 2,6, kde se jmenuje mezi syny Zafe, což je pravděpodobně jiná forma pro Ezra]. Pozdější židé ztotožňovali tohoto Etana s levitským zpěvákem, jemuž se připisuje žalm 89.

2. Syn Kisi neboli Kusai, levita-zpěvák z čeledi Merari [1Pa 6,44], žijící v době Davidově. S Hemanem a Azafem byl ustanoven ke zvukné hudbě na měděné cymbály [1Pa 15,17,19]. Možná, že jeho jméno bylo změněno na Jedutun [= oslavující], když byl ustanoven k službě u stánku Hospodinova v Gabaon [1Pa 16,38–41; sr. 1Pa 15,17n s 25,1].

3. Zpěvák levita z čeledi Gersonovy, předek Azafův [1Pa 6,42], který ve v. 21 má jméno Joach.

Etanim [= trvalé deště], sedmý měsíc, jimž začínal občanský rok izraelský [1Kr 8,2]. *Měsíc.

Etbál, otec Jezábel, král sidonský, kněz Astarotin [1Kr 16, 31], který se zmocnil trůnu vraždou svého bratra.

Éter, vesnice na území Judově, přidělená kmeni Šimeonovu [Joz 15,42; 19,7]. V 1Pa 4,32 se nazývá Tochen. Badatelé ji ztotožňují s Chirbet el 'Ater.

Ethiopia *Mouřeninská země.

Etnan, syn Ashura a Ghély z rodu Judejce Ezrona [1Pa 4,7; sr. 2,24].

Etni, levita z rodu Gersonova [1Pa 6,41], nazývaný Jetrai v 1Pa 6,21.

Eubulus, křesťan v Římě, jehož pozdrav uvádí apoštol Pavel v 2Tm 4,21 v době druhého uvěznění v Římě. Jinak o tomto křesťanu není nic známo.

Eufrates jest největší a nejdělsí řekou v přední Asii. Vzniká na arménské vysočině ze dvou říček: Frat, severní, Murad, východní. Po spojení obou u města Kjeban zahýbá se řeka brzy na jih, brzy na východ a západ, až se konečně ustálí na směru jihovýchodním. Po spojení s druhou hlavní řekou Tigridem

[160] Eunika–Evangelia

u Kurny teče dále pod jménem Šat el Arab v bažinatém území do Perského zálivu. Délka E. je 2770 km. Koncem března v deštivém počasí začíná Eufrates stoupat a dosahuje ke konci června nejvyššího stavu. V této době je vhodný pro paroplavbu. Nejnižší stav vody je v listopadu, kdy je pro paroplavbu méně vhodný.

Ve Starém Zákoně je E. často jmenován jen jako »řeka« [Ž 72,8; Gn 15,18; Ezd 4,10.11; 5,3; 6,6; Neh 2,7]. Mezi řeky Eufkrat a Tigris byl kladen biblický ráj [*Eden], ale skutečná podoba biblickému popisu neodpovídá [Gn 2,14]. E. uvádí se dále ve smlouvě s Abrahamem [Gn 15,18], kde se vyvolenému národu prorokuje panství, jež se uskutečnilo za Davida a Šalomouna »od řeky egyptské až do řeky té veliké« [2S 8,3; 1Pa 18,3; 1Kr 4,21.24]. E. je jmenován v bibli ještě v 2Kr 23,29 při příležitosti výpravy egyptského krále Nechona proti králi assyrskému [r. 605 př. Kr.; Jr 46,2.10] a v Jr 13,4–7.

Záhadou je Jr 13,4–7, kde je prorok vyžíván, aby skryl svůj pás do díry skalní u Eufratu. Předně tu chybí označení »řeka«, dále u Eufratu nebyla skála. Vykladači mají za to, že tu jde o skalnaté místo Parah [= Farah] 5 km sv od Anatot poblíž silného pramene 'Ain Fara. Jiní se domnívají, že jde o Efrata, jak je také nazýván Betlem, anebo že jde pouze o vidění [Jr 1,11.13].

V NZ máme zmínku o E. ve Zj 9,14. Pravděpodobně tu jde o místo, odkud Izraelci byli napadáni nepřáteli [Iz 7,20; 8,7; Jr 46, 10]. Stejný význam má E. ve Zj 16,12.

Eunika, matka Timoteova [2Tm 1,5; sr. Sk 16,1], židovka, provdaná za pohana v Lystře. Dala svému synu pečlivě náboženského vychování.

Euroklydon [Sk 27,14], námořnické jméno prudkého vichru jihovýchodního, který způsobil ztroskotání lodi, na níž byl Pavel dopravován do Říma. Jméno je zkomolenina dvou jmen: euros [= vítr východní], klydon [= vlna]. Ve vodách poblíže Kréty tento vítr do dnešního dne ohrožuje menší lodi, zvláště na jaře.

Starší rukopisy mají eurakylon [euros = vítr východní, aquilo = vítr severovýchodní], vítr severovýchodní. Tak překládá také Žilka.

Eutychnus, mládenec v Troadě, který »seděl na okně, jsa obtížen hlubokým snem, když tak dlouho Pavel kázal, spadl s třetího ponebí dolů a vzat jest mrtvý« [Sk 20,9]. Apoštol však opět přivedl ho k životu.

Eva [hebr. Chavvá = život dávající, podle Gn 3,20 »matka všech živých«. Jméno je zřejmě příbuzné se jménem churrijské, nesemitské podzemní bohyně Chepa. Churrijci byli nejstarší vrstvou obyvatelstva krajů od Malé Asie až za Tigris]. Podle bibl. vypravování byla E. stvořena ze žebra *Adamova [Gn 2,21.22], aby byla ukázána základní souměřitelnost a spojitost mezi mužem a ženou.

Karafiát překládá Gn 2,20 »kteráz by při něm byla« příznačně slovy »kteráz by jeho roveň byla«, tedy jakýsi protějšek, vis-à-vis, jako pravá a levá ruka. Zajímavým je výklad o původu porodních bolestí [Gn 3,16]. Po vypuzení z ráje se E. stala postupně matkou Kaina, Abela, Seta a jiných synů a dcer [Gn 4,1.25n; 5,1–5].

V NZ je o E. zmínka dvakrát: 2K 11,3.14 a 1Tm 2,13–15. První místo mluví o tom, jak E. byla podvedena hadem-satanem, druhé odůvodňuje, proč podle názoru Pavlova má být žena »poddanou muži«. Pavel zde užívá E. jako zosobnění všech žen.

Evangelia. Tímto výrazem se dnes nazývají psané zprávy o životě, učení, činech, utrpení, smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Slovo e. znamená »radostnou zprávu«, t. j. samu zvěst o Ježíši Kristu. Teprve přesunem významu začalo totéž slovo označovat i spisy tuto zvěst zachycující. Dlouho se však mluvilo – ještě i v nadpisech Kral. bible! – o [jednom jediném!] evangeliu podle [sepsání sv.] Matouše, Marka... Tento způsob vyjadřování je vlastně jedině přiměřený pravému smyslu slova e. – Účelem evangelií nebylo napsati životopis Kristův, nýbrž vyzdvížením některých událostí vyznati víru, »že Ježíš jest Kristus, Syn Boží« [J 20,31]. Proto v evangeliích nenajdeme vše, co bychom v nich dnes rádi četli, kdybychom chtěli mítí přesný životopis Ježíše Krista. Byly to misijní spisy. Evangelií bylo v II. stol. větší množství, jak vysvítá už z L 1,1–4 a jak se zmíníme v oddíle o apokryfních evangeliích. Většina z nich se ztratila v době, kdy církev bojovala proti pohanské filosofii [gnosticismu]. *Bible.

V církvi dosáhla rozhodné autority jen 4 evangelia: Mt, Mk, L, J, z nichž se Tatian r. 160 pokusil vytvořiti jedině evangelium [Diatessaron, Harmonie evangelií]. Ale tato harmonie nebyla přijata církví. Církev totiž správně postřehla, že apoštolská tradice je lépe hájena čtyřmi různými e., jež Irenaeus přirovnává čtyřem světovým stranám, čtyřem hlavním větrům a čtyřem sloupům, na nichž spočívá církev. Každé odpovídá některé potřebě člověčenstva: Mt je přizpůsoben Židům, Mk Římanům, L Řekům a J potřebám universální křesťanské církve.

1. Evangelia synoptická [= souhledná; z řeckého synopsis, souhled; tyto spisy lze sestavit do paralelních sloupců a viděti je tak spolu, pohromadě]. Jsou to první tři e., která líčí život, slova a utrpení Ježíšova jaksi s jednoho hlediska, jež se značně liší od hlediska, slohu i rázu řeči Ježíšových u Jana. Tato evangelia se pozoruhodně shodují:

a) v postupu, jak líčí vnější průběh života Ježíšova: kázání Jana Křtitele, křest a pokřesnění Ježíšovo, veřejné vystoupení se střediskem v Galilei, hlavně v Kafarnaum. Dva hlavní oddíly v každém z těchto evangelií jsou odděleny vyznáním Petrovým v Cesarei Filipově. Na konci působení Ježíšova je cesta do Jerusalema ke svátkům velikonočním. Je to jediná

cesta Ježíšova do Jerusalema, kterou evangelisté synoptičtí znají. Pak následuje Ježíšovo utrpení, smrt a zmrtvýchvstání.

b) Evangelia synoptická se shodují nejen v postupu, ale v látce samé. Napočítlo se kolem 70 společných menších vypravování, mimo historii o utrpení Ježíšově. Je zajímavé, že synoptikové zaznamenávají pouze výsek z učení Ježíšova a že právě v tomto výseku se shodují. [Na př. Mt 9, 1–17; Mk 2,1–22; L 5,17–39 nebo Mt 12,1–14; Mk 2,23–36; L 6,1–11].

c) Shoda těchto evangelii je někde i doslovná [Mt 9,6; Mk 2,10; L 5,24; – Mt 16,25; Mk 8, 35; L 9,24; – Mt 16,28; Mk 9,1; L 9,27 atd.]. Někde se shodují první a třetí evangelium, např. Mt 3,7b–10.12 = L 3,7b–9.17; – Mt 6,24 = L 16,13; Mt 23,37–39 = L 13,34.35.

d) Při tom najdeme na druhé straně mnoho nápadných rozdílů: Rodokmeny Mt a L se podstatně liší. L 24 vypravuje o zjevení Ježíšově v Jerusalemě, Mt zná takové zjevení zmrtvýchvstalého pouze v Galilei. Některé věci vypravuje jeden obsírněji než druhý, některé zase v docela jiné souvislosti. Mk na př. má velmi málo z řečí Ježíšových ve srovnání s Mt a L. U Mk chybí na př. celé kázání na hoře; L má z toho kázání jen některé věci. Matouš má vypravování, jež nejsou u druhých: 2,1–23; 13,30–50; 20,1–16; 21,28–30; 25,1–13; 16, 17–19; 17,24–27; 27,3–10; 19,62–66; 28,11–15.16–20. Stejně Mk má svoje zvláštní vypravování: 7,31–37 [uzdravení hluchoněmého], 8,22–26 [uzdravení slepého v Betsaidě], 4,26–29 [podobnost o semeni], 14,51n [mládenec v zahradě Getsemane]. Zvláště L má mnoho zvláštních vypravování: 2,1–39 [narození Ježíšovo], 2,40–52 [Ježíš v chrámě], 7,11–17 [mládenec v Naim], 7,36–50 [žena hříšnice], 8,1–3 [posluhující ženy], 10,38–42 [Marie a Marta], 13,1–5 [povraždění Galilejských Pilátem a smrt pod věží v Siloe], 17, 11–19 [deset malomocných], 19,1–10 [Zacheus], 15,11–32 [marnotratný syn a jiná podobnost] 16,1–9; 16,19–31; 18,9–14; 18,1–8; 10,29–37] atd.

2. Synoptický problém. Už Augustin si předkládal otázku, jak vysvětliti tyto podobnosti a různosti. Jest jistě příznačné, že z 1068 veršů e. Mt 500 je z e. Mk, jež má celkem 661 veršů. Z 1149 veršů Lukášova e. je asi 320 z e. Markova. A jen asi 50–55 veršů Markových není ani v Mt ani v L. Dnes jsou nejznámější následující teorie:

a) Lessing, Eichhorn a j. věřili v t. zv. praevangelium, jež bylo napsáno buď aramejsky nebo přeloženo do řečtiny a jež tvořilo základ dnešních evangelii. Praevangelium v aramejštině prý bylo napsáno kolem r. 35.

b) Schleiermacher myslil, že evangelia povstala ze zlomkovitých zápisků mimopalestinských křesťanů, kteří si zaznamenávali kázání apoštolská. Ale ani tato teorie nevysvětluje dostatečně na př. shodu v postupu vypravování.

c) Gieseler [1818] věřil v ústní podání, jež se tak ustálilo, že mnohé věci byly vypravo-

Evangelista [161]

vány docela shodně. Ale už L 1,1–4 ukazuje, že nešlo o ústní podání, ale o písemné záznamy.

d) Jiní učenci konečně vykládají, že jeden evangelista užíval druhého. Tak na př. Augustin, Holsten a j. tvrdí, že postup byl tento: Mt, Mk, L; Griesbach zase myslí, že Marek užíval Lukáše a Lukáš Mat.; Lachman: Mk, Mt, L; Wilke: Mk, L, Mt atd. Dnešní stav otázky synoptické je asi tento: uznávají se dva hlavní prameny synoptických evangelii. Prvním z nich je naše evangelium podle Marka, obsahující hlavně zprávy o Ježíšových příkazích a činech. I ono snad již zčásti spočívalo na záznamech ještě starších, nám již nedostupných. Druhým hlavním pramenem je podle většiny badatelů sbírka Řečí [řecky Logia, ve vědecké literatuře je tato hypotetická sbírka obvykle označována písmenem Q], které užívali hlavně Matouš a Lukáš. Evangelium Mk povstalo před r. 70 po Kr.; sbírka Řečí snad celkem současně. Svědectví Papijovo může vésti k domněnce, že tuto sbírku Řečí v aramejštině sepsal sám Matouš, jeden ze Dvanácti; jeho jméno bylo snad později přesunuto na první evangelium, v němž jsou řeči Ježíšovy zaznamenány nejobsírněji a nejsoustavněji. Všecko toto jsou však otázky, které ještě dlouho budou čekati na konečné rozřešení.

3. Apokryfní evangelia jsou ta, která církví nebyla přijata mezi novozákonní spisy. Vypravují hlavně o dětství Mariině, o mládí Ježíšově, o životě Mariině a jejím nanebevzetí atd. Jsou to smíšeniny tradice a legend. Nejznámější jsou: Evangelium k Židům [jedno z nejstarších, snad současně se sbírkou Řečí], evangelium Egyptské [2. stol.], evangelium Petrovo [2. stol.], Nikodémovo [5. stol.], Prvoevangelium Jakubovo [2. stol.], Tomášovo [6. stol.], Filipovo [3. stol.] atd.

*Hesla k jednotlivým evangelii.

Evangelista, všeobecně »zvěstovatel dobrého poselství«, zvláště o příchodu Ježíše Krista jako Mesiáše a Spasitele. [*Evangelium.]. V NZ se vyskytuje toto jméno třikrát:

Sk 21,8 je označen Filip, jeden ze sedmi diakonů [Sk 6,1–6], jako evangelista, protože po smrti Štěpánově »evangelisoval«, t. j. kázal evangelium v Samaří, na poušti i na pobřeží Středozemního moře z Azotu až do Cesaree [Sk 8,4–5.12.25–25.35.40]. Evangelista byl tedy především cestujícím kazatelem, který zvěstoval evangelium »o království Božím a o jménu Ježíše Krista« [Sk 8,12] na prvním místě těm, kteří o něm dosud neslyšeli.

Ef 4,11 jsou evangelisté jmenováni mezi apoštoly a proroky se strany jedné a pastýři a učiteli se strany druhé, jako ti, kteří obdrželi od Boha zvláštní dary »pro spořádání svatých k dílu služebnosti, pro vzdělání těla Kristova« [Ef 4,12]. Pravděpodobně se v době apoštolské tyto tituly nevztahovaly na zvláštní úřady v církvi pevně ustanovené; označovaly spíše druhy činnosti než úřady. Apoštol Pavel, ač

[162] **Evangelium–Exodus**

apoštol, byl jistě králem mezi evangelisty a největším z křesťanských učitelů. Evangelistou byl každý, kdo měl poslání zvěstovati evangelium těm, kteří o Kristu ještě neslyšeli. Každý apoštol byl evangelistou, ale ne každý evangelista byl apoštolem, neboť k apoštolství náleželo bezprostřední povolání vzkříšeným Kristem. [*Apoštol.]. Evangelisté podléhali apoštolům. Je to patrné i z toho, že jsou zde jmenováni až po apoštolech.

2Tm 4,5, kde Kral. »kazatel« je překladem řeckého »evangelista«, ukazuje nejen na to, že evangelista nebyl zvláštním nějakým úředníkem v církvi [Timoteus byl nejen evangelistou, ale i učitelem a kazatelem 1Te 3,2; F 2,22.23], nýbrž i na to, že evangelisování mělo být konáno od místních kazatelů na získání těch, kteří dosud o Kristu neslyšeli, ano i na utvrzení a probuzení údů církve. Timoteus byl evangelistou cestujícím, když doprovázel Pavla [Sk 16,1n; 19,22 atd.], evangelistou místním, když spravoval sbor a hleděl získati nové členy [2Tm 4,2]. Ve staré církvi byli evangelisté pokládáni za nástupce apoštolů.

Asi ve 3. století po Kr. vyskytuje se název evangelista pro pisatele evangelií.

Evangelium, dobrá, radostná zvěst, veselá novina, dobré poselství, jež vyvolává radost, zejména [v klasické řečtině] zpráva o vítězství, také příznivý věštný výrok. Císařovy výnosy, ježto pocházely od božstva v lidské podobě, byly pokládány za e. Rovněž zvěst o zrození nástupce císařova nebo o jeho nastoupení na trůn a tím i o počátku nové doby byla v Orientě pokládána za e. To vše má jako dobové pozadí význam pro pojem e. v NZ. Proti mnohým e. starověku staví NZ jedno e. o království Božím, jež znamená spásu. Toto e., jež staví proti císařovi Ježíše Krista ukřižovaného a zmrtvýchvstalého, může být Židům pohoršením a Rekům bláznovstvím [Mt 11,5n; Ř 1,16; 1K 1,7.23; 2Tm 1,8; Mk 8,35; Sk 17,32], ale věřícím je Boží moc ke spášení, radost »nevýmluvná a oslavená« [1Pt 1,8].

Obsahem e. u synoptiků je Ježíš Kristus a s ním království Boží [Mk 1,15; 13,10]. Mk 14,9 ukazuje, že do podstaty e. patří také zvěst o Ježíšově mesiášském utrpení a smrti. E. je totožné s Kristem, jeho jménem a královstvím Božím [Mk 8,35; 10,29; 13,10; Mt 24,14; 25,13; Mk 16,15].

U Pavla je s pojmem e. spojena vždy zvěstovatelská činnost [2K 8,18; F 4,3.15; 2K 2,12; 1K 9,14.18]. Mluví-li Pavel o obsahu e., neužívá sice synoptického pojmu království Božího, ukazuje však velmi zřetelně a důrazně, že obsahem e. je Ježíš Kristus [Ř 1,3–4; 1K 15,1–8], který přináší pokoj [Ef 6,15.16], ale ovšem i soud [Ř 2,16]. E. je naplněním SZ [Ř 1,2n; 1K 15,3; Ř 16,25n]. Toto e. se projevuje jako živoucí moc [Ř 1,16], jíž je věřícímu dána účast na zmrtvýchvstání [2Tm 1,10n]; e. proměňuje člověka, je oslovením

Božím [e. Boží 2Te 2,2.9], a proto vyzývá k rozhodnutí a poslušnosti [Ř 10,16; 2K 9, 13n; 2Te 1,8]. Spojuje Zidy i pohany [Ef 3,6], protože všem přináší spásu [Ef 1,13; Ř 1,16], zjevuje spravedlnost Boží [Ř 1,17] a působí víru [F 1,27] a nový život [1K 4,15; sr. 1Pt 1,23; Jk 1,18]. E. má také eschatologickou stránku [Ko 1,5; sr. 1,23]. V něm svítí světlo slávy Kristovy na této zemi [2K 4,4], je tajemstvím [Ef 6,19].

Poněvadž Pavel byl povolán ke kázání e. mezi pohany, vyvstala mu otázka o poměru Zákona a evangelia, zvláště když v Galatii vyvstali kazatelé, kteří jak zachovávání Zákona, tak i evangelium prohlašovali za moc ke spášení [Ga 2,13n.21; 3,1–14]. Podle Pavla má Zákon jiný úkol v dějinách spásy než evangelium, právě tak jako ve SZ měl jiný úkol Zákon a jiný zaslíbení [Ga 3,16]. Zaslíbení se stalo skutečností v Kristu a proto pro křesťana má jedinou platnost e. E. otvírá oči pro pravé chápání SZ [L 24,19n.45]. Kvůli e. se ovšem Pavel podrobuje Zákonu [1K 9,20], aby získal i ty, kteří jsou pod Zákonem, ale sám je na Zákonu nezávislý, protože s Kristem umřel i Zákonu. Ostát před Bohem [= být ospravedlněn] může člověk jen skrze Krista [Ga 2,21]. Svoboda od Zákona neznamena ovšem nevázanost; neboť e. vyzývá k poslušnosti [»v němž i stojíte« 1K 15,1; sr. 1J 2,7; 3,11; F 1,27; 2K 9,13n].

Ve Zj 14,6n zvěstuje anděl e. věčné, t. j. nezměnitelně platné, aby před posledním soudem měli příležitost je uslyšet všichni [Mt 24, 14]. Jeho obsahem je vyzva, k bázni Boží [sr. Mk 1,14n] a k vyzvání Stvořitele [Sk 14,15; 1Te 1,5.9].

Později přešel název e. na písemné zaznamenání života a slov Ježíšových [*Evangelia], po př. někdy i na celý NZ na rozdíl od SZ.

Evi, jeden z 5 králů madiánských, spojenců nebo poddaných amorejského krále Seona, jež všecky dal Mojžíš zabít, protože sváděli Izraelity k necudnému modlářství [Nu 25,16 18; 31,8; Joz 13,21].

Evila. 1. Syn Ghusův [Gn 10,7; 1Pa 1, 9,23]. – 2. Syn Jektanův [Gn 10,29]. – 3. Krajina ve střední nebo jižní Arábii, obývaná Ghusity [Kušity] a Jektanovci původu semitského. Podle Gn 2,11–12, kde v českém textu je Hevilah, byla to krajina bohatá na zlato, vonnou pryskyřici a drahokamy. Zdá se, že arabská poušť do značné části měla jméno E. [1S 15,7; Gn 25,18]. Sousedila se zemí Ofír [1Kr 10,11].

Evilmerodach [= člověk Mardukův], král babylonský, syn a nástupce Nabuchodonozorův, propustil ze zajetí Joachima, krále judského, a povýšil ho nad všechna zajatá knížata. Sám však panoval jen krátkou dobu [562–560], byv zavražděn Neriglisarem [2Kr 25,27n; Jr 52,31–34].

Evoda, křesťanská žena ve Filipis, snad diakonka sboru [F 4,2].

Exodus [= z řeckého: východ, vyjití, odchod, t. j. z Egypta], druhá kniha Mojžíšova,

vypravující o těžké službě lidu izraelského v Egyptě a divuplném odtud vysvobození, též o vydání zákona a ustanovení práv a řádu a o vzdělání stánku Božího. Lze ji rozdělit na dvě hlavní části: 1. »historickou« [kap. 1–18] a 2. zákonodárnou [19–40]. První část vypravuje o vzrůstu lidu izraelského v Egyptě, o krutém pronásledování od Egyptských za dynastie, která neznala Josefa, o narození Mojžíšově a jeho povolání, o jednání s faraónem, desíti egyptských ranách, o slavnosti velikonoční a útěku z Egypta. Vypravování zaznamenává t. zv. píseň Mojžíšovu [15,1–19] na památku přechodu přes Rudé moře. Podrobně líčí tažení po poušti až k hoře Boží, vítězství nad Amalechitskými u Rafidim a návštěvu Jetra, který měl vliv na zákoní organizaci lidu [kap. 18].

Druhá část je zákonodárná, pojednávající o zřízení theokracie [bohovlády], založené na pojmu »smlouvy« [19,3–6]. Především se týká *Desatera [20,1–17], jež se neprávem dělíva na dvě části: povinnosti náboženské [zákaz modloslužby, obrazů, zneužívání jména Božího ke kouzelnickým účelům, příkaz svčení soboty s theologickým odůvodněním z Gn 2,3, ctění rodičů], a povinnosti mravní [zákaz vraždy, cizoložství, krádeže, křivé přísahy a nezřízené žádosti]. Pak následuje t. zv. kniha smlouvy [20,23–23,19; srovnej 24,7], jež ustanovuje povinnosti kultické [místo bohoslužby 20,22–23; zákony o oltáři 20,24–26], upravuje právo civilní [otroci 21,2–6; zločin vraždy a zabití: oko za oko, zub za zub 21,24; vlastnictví: 21,22–22,26], naznačuje povinnosti náboženské a mravní [22,17–23,17; kalendář svátků 23,10–19]. Kapitoly 24–31 obsahují ustanovení o stánku a jeho obsluhování a vypravování o ratifikaci [= potvrzení] smlouvy [kap. 24] se strany lidu. Kapitoly 32–34 líčí porušení smlouvy a její obnovení [zlaté tele 32,1–6; deset slov Mojžíšových a kultické »desatero«: Uctívání pouze Boha, zákaz obrazu Božího, všecko prvorozené patří Bohu, svatyni nenavštívíš s prázdnými rukama, svčení soboty, povinnost mužů účastnit se tří hlavních svátků, krvavá oběť, z obětí velikonoční nesmí nic zůstat na druhý den, prvotiny plodin polních, zákaz vaření kůzlete v mléku jeho matky]. Kapitoly 35–40 líčí, jak byly provedeny příkazy z kap. 25–31.

Exodus tedy podává přehled Božího vedení Izraele: nejprve jako lidu zotročeného, pak osvobozeného a konečně samostatného a Bohu posvěceného. *Zákon.

Ezau, [Gn 25,25], zvaný též *Edom [ryšavý] nebo Seir [= chlupatý], starší bratr Jakobův, syn Izáka a Rebeky, lovec, odvážlivý, smělé povahy, beduin, syn pouště, žijící z ruky do úst, myslící jen na nejbližší okamžik, nestarající se o budoucnost [Gn 25,21–34; Žd 12,16n]. Je náchylný k násilí, a proto je obáván od pokojnějších sousedů; je však zároveň velkomyslný, schopný odpuštění [Gn 33,4]. Otec ho měl rád pro jeho mužné vlastnosti. Oženil se ve svých 40 letech, pojav přes odpor rodičů

Ezau–Ezdráš [163]

ženy kananejské, a to Judit, dceru Bery Hetejského, a Bazematu, dceru Elona Hetejského, které kormoutily Izáka a Rebeku [Gn 26,34.35]. Potom, aby poněkud udobřil své rodiče, pojal ještě Mahalat, dceru Izmaele, syna Abrahamova [Gn 28,8–9], a tak se spřiznil s Izmaelskými, bydlícími v údolí Arabah. E. sám se usadil na hoře Seir a proto také slově Seir [Nu 24,18] neboli Edom [Gn 36,8.19]. K jeho hodnocení po stránce duchovní sr. *Edom. Jest pokládán za praotce Edomců na hoře Seir [Gn 36,7n] a v krajině praobyvatelů Horejských, jejichž rodokmen se uvádí v Gn 36, 20–29. Sr. Dt 2,4.12.22; Abd 6.8.9.19.21.

V NZ užívá Pavel v Ř 9,13 [Sr. Gn 25,23; Mal 1,2n] vypravování o zavržení Ezauově jako dokladu pro tvrzení, že Boží vyvolení nezávisí na důstojnosti rodu ani na zásluhách. E. byl totiž stejně jako Jakob syn Abrahamův, a přece nebyl vyvolen. Byl zavržen ještě dřív, než učinil co dobrého nebo zlého [R 9,11].

Žd 11,20 se tvrdí, že Izák, veden byv »vírou o budoucích věcech«, dal nejprve požehnání Jakobovi a pak teprve E. Židovský běžný názor, doložený mimobiblickými knihami, byl ten, že Bůh sám, který předvídal smilství a ohyzdnost E. [Žd 12,16], nevědomého Izáka ponoukl k tomu, aby požehnal Jakobovi. Teprve později prý nahlédl u víře oprávněnost Božího jednání.

Ezba, otec jednoho z Davidových válečníků, snad totožný s Faraiem Arbitským [1Pa 11,26.37; 2S 23,35].

Ezbon, hlava rodiny z rodu Bélova, z pokolení Benjaminova [1Pa 7,7n].

Ezdráš [= pomoc]. 1. Syn Saraiáše, syna Azariášova, potomek Helkiášův z rodu nejvyššího kněze Arona [Ezd 7,1–6], nábožný židovský kněz, zběhlý učitel v zákoně Mojžíšově [Ezd 7,12.21], obnovitel židovských nábožensko-právních poměrů na základě zákona Mojžíšova po navrácení ze zajetí babylonského. Požívaje přízně perského krále Artaxerxa I. Longimana [465–424], dosáhl u něho nejen, že se o zákon Mojžíšův zajímal, ale že i královským dekretem jej jako státní zákon zavedl [Ezd 7,14.26]. S touto královskou plnomocí a s královskými dary přišel r. 458 př. Kr. v čele 1775 mužů, kněží i levitů, zpěváků, vrátných a Netinejských z Babylona do Jerusalema [Ezd 8,1–23.31], aby podepřel a povzbudil nábožensky klesající kolonii Zorobabelovu, aby »dohlédl k Judstvu a k Jerusalemu podle zákona Boha svého«, aby očistil lid a přivedl jej zase k zachování zákona Mojžíšova, od něhož se daleko odchýlili. Nejprve byly vypuzeny ženy cizozemky [kap. 9.]. Když byl lid takto připraven, stal se teprve zralý pro uveřejnění zákona. Bylo to ovšem něco nového. Chrámová služba byla obnovena; jejím středem bylo předčítání zákona; byl založen zvláštní stav pro vykládání zákona. Při tom je pozoruhodné, jak E. při vši své pobožnosti cítí zároveň s lidem vinu a hřích, mající vzápětí trest; ale zároveň věří, že obrácením

[164] Ezebon–Ezechiáš

lze zase nápravu přivodit, neboť v tom jeví se Boží spravedlnost, že od svých slibů neupustí [Neh 9,8]. Této myšlenky se pevně drží [Ezd 9,9; sr. Neh 9,17.19.27.31n]. »Ty jsi, Bože, snadný k odpuštění, milostivý, lítostivý a dlouho shovívající a hojný v milosrdenství«.

Izrael zmizel v babyl. zajetí. To, co Ezdráš obnovil, byla náboženská obec jerusalemská a z ní vyrostlé židovstvo, jak je známe dnes.

2. Kniha Ezdrášova patří k t. zv. Spisům hebr. kánonu a původně tvořila jednotu s Nehemiášovou. Rozdělení nastalo teprve r. 1448! Jde o pokračování 1 a 2Pa. Kniha má 10 kapitol, jež možno rozdělit na dvě hlavní části: kap. 1–6; 7–10. V první části se vykládá o návratu Židů z Babylona a znovuvybudování chrámu. Důležitější data: 538 Cyrus vydal zákon, jímž se Židům povoluje návrat. Asi 40.000 Židů užije dobrodiní tohoto zákona pod vedením Jozuovým a Zorobábelovým. V říjnu 538 byl postaven oltář a v květnu 536 byl položen základní kámen k chrámu. 3. března 515 [prý] byl chrám slavnostně dokončen. Druhá část knihy vypravuje o osobní práci Ezdrášově, která začala asi 58 let po návratu Zorobábelově. Kniha nazvaná podle hlavní osoby v ní jedná o vypravování výtažky z pamětí Ezdrášových: Ezd 7,27–9,15. Nejde tu však o dějepis v našem slova smyslu, nýbrž o obnovu kultu, vyzdvižení předpisů Zákona a o popis vytvoření náboženské obce. Spis vznikl nejdéle kolem r. 400 př. Kr. Některé části jsou psány jazykem aramejským [4,8–6, 18; 7,12–26], tehdy běžným jazykem obchodním a diplomatickým.

3. Jeden z kněží, kteří se navrátili se Zorobábelem z Babylona, který dal jméno celému rodu [Neh 12,1.7.13.36].

Ezebon. Za starodávna hlavní město Seona, krále amorejského [Nu 21,26], patří původně snad Moabským, na východní straně Jordánu, na západním okraji vysočiny, na pomezí pokolení Ruben a Gád; bylo Mojžíšem přiděleno pokolení Rubenovu [Nu 32,37; Joz 13,17], později však bylo ovládáno pokolením Gád a přiděleno levitům tohoto pokolení [Joz 21,39; 1Pa 6,81]. Za Izaiáše [15,4; 16,8n] a Jeremiáše [48,2.33n.45] bylo v držení Moabských. Na římských mincích tu ražených zve se toto město Esbous. Trosky tohoto města 30 km východně od Jordánu, na rovnoběžce, procházející severním okrajem Mrtvého moře, jmenují se dosud Hesban. Jest tam mnoho cisteren. [Srov. Pis 7,4].

Ezechiáš [= Hospodin posiluje, Hospodin je má síla]. – 1. Dvanáctý král judský, syn a později spoluvládce Achasův, po smrti otcově r. 718 jeho nástupce, současník proroků Izaiáše, Ozeáše a Micheáše [Iz 1,1; Oz 1,1; Mi 1,1], byl jedním ze tří nábožensky nejhorlivějších králů judských [2Kr 18,5; 2Pa 29,1n]. Hned po nastoupení vlády dal vyčistit chrám, kterého celou řadu let nebylo užíváno, odstra-

nil z něho hada Mojžíšova, jenž se stal předmětem modlářství, a uspořádal velkolepou slavnost znovuposvěcení chrámu. K této slavnosti pozval i sev. izraelské kmeny [2Pa 29, 1–30,13].

Po stránce politické byla doba E. velmi vzrušená, ježto nastala řada assyrských nájezdů na Sýrii i Palestinu. E. podmanil sice větší část území Filištinských [2Kr 18,8], ale na severu assyrský král Salmanazar vyvrátil Samaři r. 722 př. Kr. a odvedl izraelská pokolení do zajetí [2Kr 18,9n]. A r. 714 př. Kr. nastaly další assyrské nájezdy [2Kr 18,13; Iz 36,1], jež začaly bojem proti judským pevnostem a pokračovaly invasí do území filištinského [712–711; Iz 20,1] za vedení Sargonova syna Senacheriba. Snad v této době E. nebezpečně onemocněl, ale k úpěnlivé modlitbě byl zase uzdraven a jeho život prodloužen o 15 let [2Kr 20; Iz 38]. Pod záminkou návštěvy nemocného krále se objevilo v Jerusalemě poselstvo babylonského krále *Merodacha Baladana, poddaného assyrského krále Sargona, aby E. přemluvilo ke vzpouře proti Assyrii. Z ješitnosti nad vzácnou návštěvou E. se pochlubil chrámovým i svým bohatstvím a ovšem zbrojnicí, což mu Izaiáš, který radil k věrnosti Assyrii, velmi zazlíval [2Kr 20,12–19; 2Pa 32,31; Iz 39]. Ale E. se připojil ke vzbouřencům. Sargon však vzpouru r. 712 potlačil [Iz 20], r. 710 sesadil Merodacha-Baladana a sám se stal králem babylonským. Když však byl roku 705 zavražděn, což zavadalo příčinu k novému povstání vasalských států, jeho syn a nástupce Senacherib vytáhl r. 701 k potlačení vzpoury. Ezechiáš mezitím opevnil hradby Jerusalema, vystavěl druhou zeď a hlavně svedl skalním kanálem vodu z pramene *Gihon, který byl mimo hradby města, k západní straně vnitřního Jerusalema do rybníka *Siloe, aby město mělo dostatek vody v čas války [2Kr 20,20; 2Pa 32,2–5. 30]. Senacherib se zmocnil Sýrie a syrské Palestiny dříve, než přišla marně očekávaná pomoc egyptská. Přestrašený E. poslal poselstvo k Senacheribovi do Lachis a ochotně přijal těžké podmínky míru: 30 talentů zlata, 300 talentů stříbra a všech pokladů královské pokladnice [2Kr 18,14–16]. Vedle toho – podle assyrských zpráv – byl nucen oloupiti jerusalemský chrám o všechny drahocennosti, vydati své dcery a ženy královského harému. Přesto však Senacherib pod záminkou, že E. opevňuje Jerusalema a z města nevychází [2Pa 32,10], poslal k Jerusalemu svého osobního velitele [assyrsky: *tartana*], který město oblehl [2Kr 18,17]. Jeho vyjednavací *Rabsace a *Rabsar zpupně vyzvali E., aby se vzdal, při čemž se posmívali jeho důvěře v pomoc egyptskou a Boží [2Kr 18,20n]. E. byl povzbuzen ve víře Izaiášem [2Kr 19,1–7] a vytrval v odporu. Senacherib obdržel zprávu, že se blíží král mouřeninský Tihák. Proto opustil Lachis, znovu však vyzval E., aby se vzdal. Ale vojsko, obléhající Jerusalema, bylo stiženo morovou ranou, již padlo za obětí 185.000 mužů [2Kr 19,34; 2Pa 32,22n]. To

přimělo Senacheriba, aby se rychle vrátil do Ninive [Iz 37,37n], kde byl svými syny zavražděn [r. 681]. E. zemřel r. 689 př. Kr., zanechav trůn svému 12-letému synu Manasse-ovi [2Kr 20,21; 2Pa 32,33].

2. Jeden z předků proroka Sofoniáše [1,1].

3. Syn Neriáše z král. rodiny judské [1Pa 3,23].

4. Praotec skupiny mužů, kteří se navrátili z Babylona pod vedením Zorobábelovým [Ezd 2,16; Neh 7,21; sr. 10,17].

Ezechiel [= Bůh má síla nebo Bůh posiluje]. – 1. Izraelský prorok, syn kněze Buzi z rodu Sádochova [1,3]. Už to zdůrazňuje těsný vztah prorokův i jeho knihy ke kultu. Byl prý mladším současníkem Jeremiášovým. Roku 597 [?] byl s králem Joachinem odveden do zajetí babylonského [33,21; 40,1; 2Kr 24, 11–16], kde se usadil na řece Chébar v Babylonii [Ez 1,1,3; 3,15]. Někteří badatelé vyčetli z knihy E., že prorok patřil pravděpodobně mezi zámožnější zajatce, měl vlastní dům [8,1], byl ženat, ale žena mu náhle zemřela [24,18]. Mezi zajatci požíval značné vážnosti a starší judští se s ním radili o všech věcech [8,1; 11,25; 14,1; 20,1 a j.]. Jako prorok vystoupil prý v sedmém roce před zkáзой Jerusalema [592]. Bylo mu prý tehdy 30 let [sr. Nu 4,3].

Základní rysy jeho zbožnosti jsou tyto: Bůh je Bohem naprosto nadsvětým, vyvýšeným a svatým. Základní ctností člověka je tedy naprostá pokora, již nesluší reptati proti Božímu vedení. Ezechiel cítil především nutnost obhájit Boha před lidmi, kteří říkali: Není pravá cesta Páně [18,25]! Ezechiel ukazuje na celou řadu nejčernějšího nevděku a mnohých hříchů národa. I Sodoma je jako lilium proti hříchům Jerusalema [16,48n]. Ale Bůh svými tresty chce dosíci pouze proměny srdce Izraelova [18,23; 33,11]. Bůh hledá ztracené ovce [34,11–16; sr. Mt 18,12–14; L 15,4; 19,10].

Proto Ezechiel cítí povinnost pastýře více než proroka. Celou svou duchovní péči věnuje zajatým [kap. 34; 33,8–9; 3,18,19]. Ezechiel byl prvním duchovním pastýřem mezi proroky. Při tom mu nejde o to, aby vychoval z lidí zbožné jednotlivce, ale usiluje o probuzení smyslu pro společnost [církve]. Pokusil se o to především přesným dodržováním soboty [20, 12], zdůrazňováním mravního života a bratrské lásky [18,5–9]. Až budou Izraelci žít podle těchto požadavků, přijde království Boží.

Ličení nového Jerusalema zaujímá značnou část knihy [40–48]; chrám tvoří střed života; jediným panovníkem bude Bůh, který dá národu nové srdce, čímž odpadne potřeba všeho soudnictví. Boží stát [církvevní stát] byl Ezechielovým ideálem [*Chrámy].

Ezechiel byl církevníkem a organizátorem, spisovatelem a zákonodárcem. Mnozí jej přirovnávali k Řehořovi VII a Kalvínovi pro jeho logickou přesnost a ocelovou energii. Celému židovství vtiskl zvláštní ráz, který nebyl smazán do dnešního dne. Jako spisovatel si libuje v přesném datování, měření a vážení. Užívá symbolů a jedná symbolicky. Pocházejí-li od něho kapitoly 38–39 [Gog a Magog], pak

Ezechiel [165]

můžeme říci, že byl i původcem apokalyptické literatury židovské.

Mimobiblická pověst vypravuje, že byl zavražděn nějakým židovským knížetem v Babylóně, jehož vinil z modlářství. Byl prý pohřben při Eufratu ve vzdálenosti malé denní cesty od Bagdadu.

2. Obsah knihy Ezechielovy. Thema: Boží sebeoslavení v dějinách Izraelových a ostatních národů. Kniha má tři hlavní oddíly:

I. Kap. 1–24. Proroctví o pádu Jerusalema. II. Kap. 25–32. Proroctví o sedmi pohanských národech. III. Kap. 33–48. Proroctví o obnovení Izraele. Podrobnější rozdělení první části: Kap. 1 až 3 : Úvod ke knize a povolání prorokovo [prorok spolkl knihu plnou nafíkání a »běda« 2,10]. Kap. 4–7 : První řada proroctví o Božích soudech. Prorok symbolickým způsobem ukazuje obležení Jerusalema [4,1–3] a zajetí babylonské [4,4–8]. Příčinou trestů je sloužení modlám na výsostech [6,3 n]. Tresty: meč, mor, hlad. Účel trestů: »zvědí, že já jsem Hospodin« [6,10.13–16; 7, 4,9]. Obrácení ostatků v zajetí 6,8–10. Kap. 8–12: Druhá řada proroctví o Božích soudech, a) Vidění hříchů jerusalemských, modla horlení 8,5–6; tajný kult sedmdesáti starších izraelských 8,7–13; ženy holdují kultu Tammuzovu 8,14–15; uctívání slunce 8,16– 18. b) Trest všem těm, kteří nenesou znamení anděla-písaře [9,4,6], různé výroky a vidění o konci Jerusalema a údělu lidu, kap. 9–12. Kap. 13–19: Třetí řada proroctví o Božích soudech. Proti falešným prorokům. Měřítka Božích soudů: Každý umírá za svůj vlastní hřích. Noe, Daniel a Job mohli zachránit pouze sebe, nikoli své příbuzné 14,12–20. Jednotlivec je mravně svoboden a odpověden sám za sebe 18,4. Proti posměšnému přísloví 18,2. Kap. 20–22: Čtvrtá řada proroctví o Božích soudech. Heslem celého oddílu je otázka: Zda-li jich zastávají budeš? 20,4; 22, 2; 23,36. Katastrofa se blíží. Izraelova neposlušnost v minulosti i v přítomnosti [20], Boží meč proti Jerusalemu [21, sr. 14n.24n] prostřednictvím Nabuchodonozora, který nevěda, má-li táhnouti proti Ammonovi nebo Jerusalemu, rozhoduje se proti Jerusalemu [21,23–32]. Seznam hříchů Jerusalema [22]. Ličení nemravných sester Aholy [Samaří] a Aholiby [Jerusalema], Podobenství o rezavém hrnci [11,1–13; 24,1–14]: Ti, kteří byli r. 597 odvlčeni z Jerusalema, byli cenným masem hrnce. To, co v Jerusalemě zůstalo, usadilo se na stěnách hrnce jako rez, který bude při obléhání Jerusalema přepálen.

Druhá část [25–32] knihy jedná o soudech nad sedmi národy [Ammonem, Moabem, Edomem, Filištínskými, Tyrem a Sidonem a Egyptem]. Pokoření, po př. odstranění těchto národů je podle názorů prorokových nutným předpokladem Izraelova obnovení [28,24], Posměchem, kterým tito národové zahrnuli Izraelce při pádu Jerusalema [25,3.8n; 26,2],

[166] **Ezek–Ezron, Ezrom**

urazili čest Boží. Musejí býti potrestáni, aby poznali, že Bůh je Bohem [25,5.7.11.17; 26,6; 29,9; 30,8.19.25; 32,15]. Trestajícím nástrojem bude »nejukrutnější národ« 28,7; 30,11; 31,12; 32,12.

Podrobnější obsah třetí části [33–48]: Thematem je město Boží [48,35], které Bůh zřídí, protože nemá zalíbení ve smrti hříšníka [33,11]. Úvod: 33,1–20. – a) Zahraniční zajištění [zneškodnění sousedů izraelských]. – b) Výstavba bohovlády: 34. Bůh je pravým pastýřem Izraelovým [34,1–31], který bude vládnouti místo dosavadních sobeckých knížat. Nastane sociální vyrovnání, mír bude uzavřen se sousedními národy, aby se Izrael mohl oddati svému štěstí. – c) Obnovení hranic [35–36,15]. – d) Obnovení ethické [36, 16–38]; Bůh obnoví ducha lidu [36,26], aby kráčet v zákonech Hospodinových [36,27]. Výsledkem tohoto vylití ducha je očistění od hříchů. – e) Obnovení »církevní« [37]: vidění v údolí suchých kostí je obrazem návratu Izraelova z hrobu zajetí [sr. Iz 53]; spojení Izraele a Judy pod žezlem panovníka z rodu Davidova [37,15–28]. Proctví o pádu Goga a Magoga [38–39] líčí konečné vítězství Boží nad nepřáteli. – f) Obnovení bohoslužebné [40–48]. – A. Místo kultické a jeho zasvěcení [40–43]. – B. Osoby kultické a jejich práva [44–46]; levitě za trest, že sloužili na výsostech, stanou se kněžím nižšího řádu [44,10–14]. Dosazení rodu Sádochova na kněžství prvního řádu [44,15–31]. Ezechiel nezná nejvyššího kněze. – C. Svatý zeměpis [Geographia sacra] 47–48; popis Jerusalema, jenž se stane novým rájem [47,1–12]; popis ostatní Svaté země [47,13–48,35]; hranice země [47,13–20], rozdělení země [naprosté vyloučení pohanů 47, 21–48,29]. Na tento popis navazuje kniha Zjevení 21. Jde zřejmě i v E. o představy eschatologické, o vidění nového řádu, jež bude předcházet světový soud [kap. 38n] a znovuzrození lidu Duchem Božím [kap. 37].

Knihy Ezechielova je jednou z nejobsáhlejších knih Starého Zákona. Vykazuje mnohé obdoby s Jeremiášem [sr. Jr 1,13–15 s Ez 11, 2–11; 24,3–14; Jr 3,6–11 s Ez 23; Jr 18,5–12 s Ez 18,21–32; Jr 23, 1–6 s Ez 34,1–24; Jr 31,29n s Ez 18,2–31; Jr 31,33n s Ez 11,19n; 36,25–29 a j.]. Celkem možno říci, že E. tvoří spojovací článek mezi předexilním profetismem a poexilním židovstvím; je prorokem extatického typu i básníkem, knězem i theologem, a především pastýřem. N.

3. Doba vzniku. To, co jsme o knize E. napsali, odpovídá zhruba tradičnímu názoru. Ale moderní sz věda vidí v této knize množství nerozřešitelných problémů, které vedly až k názoru, ostatně zastávanému už židovskou tradicí, že jde o výplod záhadné Veliké synagogy z doby Ezdrášovy. Někteří vidí v prorokovi příslušníka sev. Izraele v době Manassesově, který se vrátil 30. roku [1,1] po pádu Samaří [r. 722], tedy asi 691, do Palestiny

a působil tam v protikladu k jerusalemskému kněžstvu. Jiní tvrdí, že byla napsána až kolem 230 př. Kr., načež byla asi kolem r. 200 redaktorem upravena na poměry v Babylóně. [K další problematice sr. Bič III., 210–214]. Střízlivý názor podává A. Weiser [Einleitung in das AT 1939], který si vznik knihy vykládá ve třech etapách: – 1. Především to byly a) datované deníkové záznamy prorokovy o Judovi a Jerusalemu a o pohanech; b) řeči a básně prorokovy všeobecného obsahu, často souběžného s deníkovými záznamy, čímž lze částečně vysvětliti opakování některých částí. – 2. Redaktor se snažil tuto látku sestavit chronologicky a do věcného rámce. Dnešní podoba knihy pochází od ezechielovské školy. – 3. Později byla kniha rozšířena přídatky, zvláště z okruhu kněžského písemnictví [zvl. kap. 40–48]. Tyto starosti nám však zůstanou ušetřeny, přestaneme-li se starati o osobnost beztak neznámého proroka, a vezmeme-li knihu jako celek. Kdy vznikla literárně, nevíme a nemůžeme přesněji určit. Jisté už jeví znaky judaistické [poexilní], ale obsahem vede do babylonského zajetí. Odtud také nejlépe rozumíme její zvěsti: svaté město je zničeno, pro Izraele tento svět patří minulosti a jeho veškerá naděje se obrací k novému stvořitelskému zásahu Božímu, kdy učiní nové nebe a novou zemi s novým Jerusalemem a novým chrámem. Historie přešla v eschatologii! x

Ezek z rodiny Benjaminovy, jeden z posledních potomků Saulových [1Pa 8,39].

Ezer [= pomoc]. – 1. Pravděpodobně syn Efraimův, který byl zabit obyvateli Gát, protože s bratřími »zajimal dobytek jejich« [1Pa 7,21].

2. Kněz z doby Nehemiášovy, který se zúčastnil posvěcení zdí jerusalemských [Neh 12,42].

3. Otec Chusův ze synů Hur z pokolení Judova [1Pa 4,4].

4. Muž z pokolení Gádova, jehož tvář připomínala lva; připojil se k Davidovi v Sicelechu [1Pa 12,9].

5. Syn Jesua, hejtman Masfa, který měl na starosti opravu částí zdí jerusalemských [Neh 3,19].

Ezra [= pomoc], jeden z potomků Judových [1Pa 4,1.17].

Ezrachitský, přízvisko potomků Záře z pokolení Judova. Ve SZ se jmenují 2: Etan E. [1Kr 4,31; Ž 89,1] a Héman E. [Ž 88,1 sr. 1Pa 2,6].

Ezri [= snad: (Bůh) je má pomoc], dozorce nad polními dělníky v době Davidově [1Pa 27,26].

Ezron, Ezrom. – 1. Muž v rodokmenu Ježíšově [Mt 1,3; L 3,33].

2. Místo na j. pomezí území Judova nedaleko pouště Tsín a Kádesbarne [Joz 15,3.25], snad totožné s Addar [Nu 34,4].

3. Syn Rubenův, zakladatel čeledi Ezronitské [Gn 46,9; Ex 6,14; Nu 26,21; 1Pa 5,3].

4. Syn Fáresův z pokolení Judova, zakladatel čeledi [Gn 46,12; Nu 26,21; Rt 4,18; 1Pa 2,5.9].